

Verkennd onderzoek naar elementen van veerkrachtig functioneren bij jongeren die wel en geen kindermishandeling meemaken

Veerkrachtig functioneren van jongeren

Veerkrachtig functioneren van jongeren

Verkennd onderzoek naar elementen van veerkrachtig functioneren bij jongeren die wel en geen kindermishandeling meemaken

Milou Lünemann
Ildeniz Arslan
Majone Steketee

Met medewerking van:
Suzanne Andeweg

Utrecht, November 2024

Inhoud

Samenvatting	4	4 Lange termijn verbanden Veilig Thuis groep	28
1 Inleiding	11	4.1. Toename of afname in veerkracht elementen	28
1.1. Aanleiding onderzoek	11	4.2. Stabiliteit veerkracht elementen	28
1.2. Doel en onderzoeksvragen	13	4.3. Verbanden met ervaren geweld	29
2 Methodologische verantwoording	14	4.4. Traumaklachten	31
2.1. Methode	14	5 Conclusie en aanbevelingen	33
2.2. Gemeten constructen	16	5.1. Eerste bevindingen	33
2.3. Opzet van het onderzoek	19	5.2. Voorlopige conclusies en verdiepende vragen voor de vervolgstudie	35
3 Elementen van veerkracht bij jongeren	20	5.3. Toetsing van het portfoliomodel en aanpassingen in de vragenlijst	39
3.1. Verschillen de groepen onderling op de veerkracht elementen?	21	Literatuur	41
3.2. Wat zijn de verbanden tussen de veerkracht elementen per groep?	23	Bijlage: Vragenlijst veerkrachtig functioneren	43

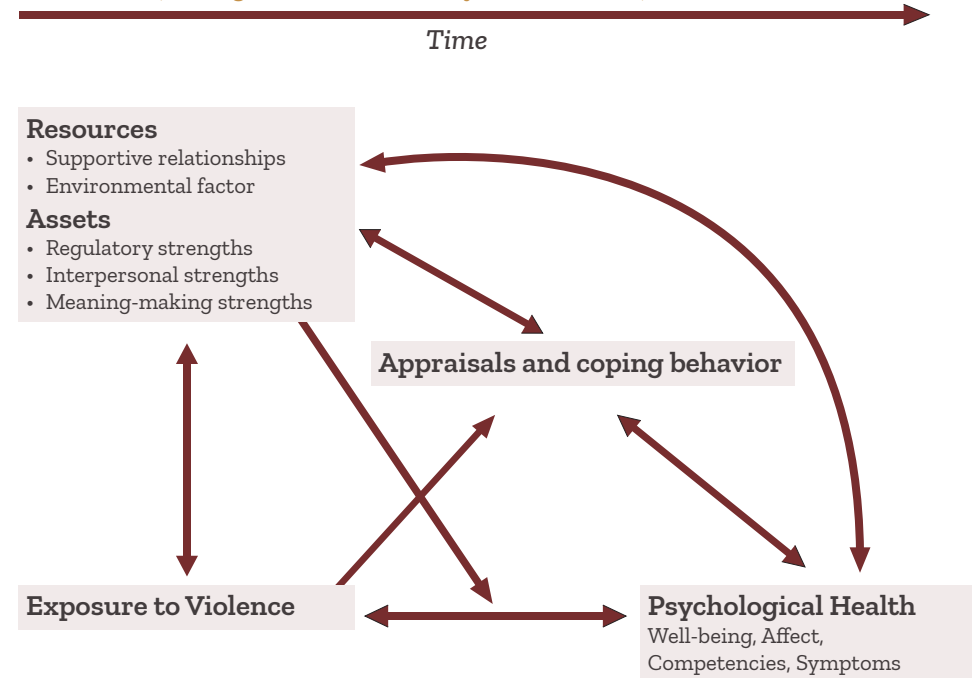
Samenvatting

Inleiding

Veel studies over de gevolgen van kindermishandeling richten zich op risicofactoren, terwijl beschermende factoren zoals ondersteunende relaties de schadelijke invloed van kindermishandeling kunnen verminderen (Holt et al., 2008; Jaffee et al., 2013). In opdracht van Augeo Foundation voert het Verwey-Jonker Instituut een onderzoek uit naar veerkrachtig functioneren van jongeren die te maken hebben met kindermishandeling. Huidig rapport gaat over de eerste verkennende studie waarvoor een vragenlijst werd ontwikkeld. Deze vragenlijst is ingevuld door jongeren die gemeld zijn bij Veilig Thuis en door een jongerenpanel (referentiegroep). Op basis van de resultaten van deze verkennende studie is de vragenlijst aangepast. Deze nieuwe vragenlijst wordt gebruikt in de vervolgstudie die loopt van 2023-2025.

Het doel van de verkennende studie was om de vragenlijst te testen op het in kaart brengen van verschillende elementen van veerkrachtig functioneren (portfolio van jongeren) van jongeren die gemeld zijn bij Veilig Thuis vanwege kindermishandeling. Hiervoor vergelijken we jongeren die gemeld zijn bij Veilig Thuis met een jongerenpanel. Ook kijken we binnen de groep jongeren die gemeld is bij Veilig Thuis naar de relatie tussen kindermishandeling en de elementen van veerkrachtig functioneren en welke factoren hierin een belangrijke rol spelen. Het 'Resilience Portfolio Model' van Grych en collega's (2015) diende als basis voor dit onderzoek (zie Figuur 1). In deze oplegger schetsen we de opzet van het onderzoek, geven we de voorlopige conclusies, en geven we aan welke verdiepende vragen we hebben voor de vervolgstudie en welke aanpassingen zijn gedaan in de vragenlijst.

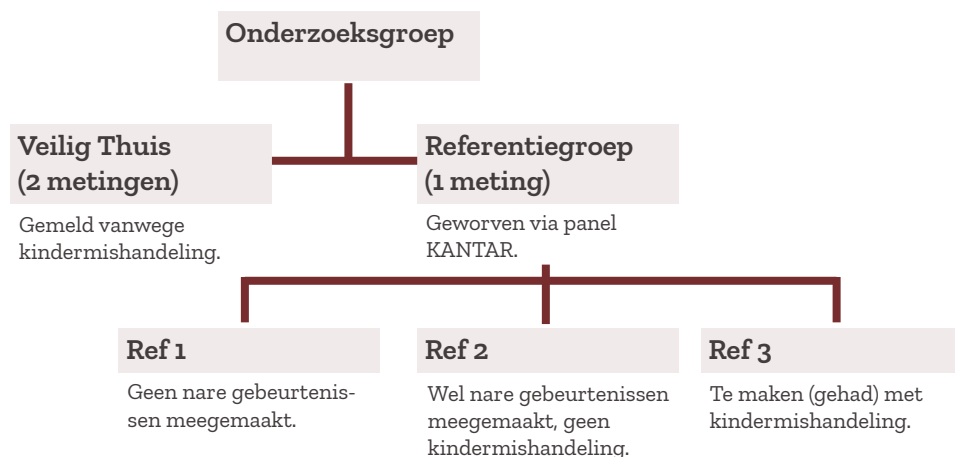
Figuur 1. Het Resilience Portfolio Model (zoals gevisualiseerd in Grych et al., 2015)

Opzet van het onderzoek

Voor deze verkennende studie is een vragenlijst ontwikkeld waarin verschillende elementen van veerkrachtig functioneren zijn gemeten. Deze vragenlijst is op twee momenten uitgezet onder een groep jongeren die gemeld is bij Veilig Thuis vanwege kindermishandeling en op één moment bij een jongerenpanel, de zogeheten referentiegroep. Deze referentiegroep heeft dezelfde vragen ingevuld over elementen van veerkracht. Daarnaast hebben ze ook vragen beantwoord over het meemaken van nare gebeurtenissen, waaronder kindermishandeling of bijvoorbeeld het meemaken van een brand of oorlog. Op basis van deze vragenlijst hebben we drie groepen gemaakt binnen de referentiegroep (zie Figuur 2).

Figuur 2. Schematische weergave van onderzoeksgroep

De elementen van veerkrachtig functioneren die we in de vragenlijst hebben gemeten zijn theoretisch onderverdeeld in:

1. Persoonlijke en contextuele bronnen: persoonlijke en contextuele elementen waar jongeren steun uit kunnen putten die bijdragen aan iemands veerkracht.
2. Omgaan met gebeurtenissen: De manier waarop een jongere omgaat met (vervelende) gebeurtenissen.
3. Welbevinden: Psychologisch en fysiek welbevinden, psychosociale problematiek van de jongere.

Hieronder staat een overzicht van de verschillende elementen per categorie.

Figuur 3. De gemeten elementen van veerkrachtig functioneren

	Bronnen	Omgaan met gebeurtenissen	Welbevinden
Persoonlijk	1. Zelfwaardering 2. Self-efficacy 3. Zingeving	1. Coping 2. Interne controle	1. Psychologisch welbevinden 2. Fysiek welbevinden 3. Zelfvertrouwen op school 4. Zelfbeeld 5. Emotionele problemen 6. Gedragsproblemen 7. Problemen met leeftijdsgenoten 8. Hyperactiviteit/aandachtstekort
Contextueel	4. Vertrouwen in de ander 5. Prosociaal gedrag 6. Sociale steun zoeken 7. Welbevinden in relatie tot leraar 8. Welbevinden in relatie tot medeleerlingen 9. Relatie met ouder 10. Relatie met vrienden 11. Relatie met school 12. Veilige woonplek		

Voorlopige conclusies en verdiepende vragen voor de vervolgstudie

Op basis van deze verkennende studie kunnen we een aantal voorlopige conclusies trekken over de verschillen tussen de groepen in veerkrachtig functioneren en belangrijke factoren voor vervolgonderzoek identificeren. De resultaten roepen ook enkele vragen voor vervolgonderzoek op, die we hieronder gaan bespreken.

Ook veel jongeren in de referentiegroep hebben kindermishandeling meegemaakt

Belangrijke eerste conclusie in het onderzoek is dat ook in het jongerenpanel bijna een kwart van de jongeren te maken heeft met kindermishandeling (23%). Daarnaast heeft een kwart van de jongeren te maken gehad met andere nare gebeurtenissen (25%). De eerste analyses maken duidelijk dat we deze groepen jongeren in het jongerenpanel niet zomaar samen kunnen pakken. We zien namelijk dat nare gebeurtenissen en het meemaken van kindermishandeling gerelateerd zijn aan lagere scores op de elementen van veerkrachtig functioneren. In het huidige onderzoek hebben we daarom een onderscheid gemaakt tussen drie groepen van jongeren in het jongerenpanel. Dit maakt de analyse extra complex, omdat we vier groepen vergelijken in plaats van twee.

Voor het toekomstige onderzoek willen we weten welke rol het meemaken van kindermishandeling heeft bij de elementen van veerkrachtig functioneren en of deze elementen een verklarende dan wel beschermende factor zijn voor het welzijn van jongeren. De resultaten van de pilotstudie laten zien dat we in het jongerenpanel goed moeten uitvragen welke jongeren te maken hebben met kindermishandeling zodat deze jongeren toegevoegd kunnen worden aan de groep die in de hulpverlening is gekomen vanwege kindermishandeling. Wat een mogelijke verrijking is van de data omdat de jongeren van het jongerenpanel die te maken krijgen met kindermishandeling mogelijk nog niet zichtbaar zijn voor hulpverleners.

Daarnaast is het van belang dat we ook in het jongerenpanel vragen naar de nare gebeurtenissen die jongeren meemaken. Deze groep moeten we nader onderzoeken, omdat er een duidelijke relatie is tussen het meemaken van nare gebeurtenissen en een lagere score op de elementen van veerkrachtig functioneren.

Coping

De variaties in de verbanden tussen coping strategieën en andere veerkracht elementen onderstrepen dat veerkrachtig functioneren niet alleen afhangt van persoonlijke en contextuele bronnen, maar ook van de manier waarop jongeren met vervelende situaties omgaan. Coping was niet gerelateerd met het welbevinden bij jongeren die geen vervelende gebeurtenissen hadden meegemaakt, maar wel bij jongeren die nare gebeurtenissen en/of kindermishandeling hadden meegemaakt (al dan niet gemeld bij Veilig Thuis). Wellicht dat we meer inzicht kunnen krijgen in de nuances in het verband met coping in de verschillende groepen, als we coping iets meer uitdiepen in vervolgonderzoek. Zijn er mogelijk bepaalde coping strategieën die wel worden gehanteerd door jongeren die geen vervelende gebeurtenissen hebben meegemaakt? En zijn er meer en minder effectieve strategieën voor jongeren die nare gebeurtenissen en/of kindermishandeling hebben meegemaakt (al dan niet gemeld bij Veilig Thuis)?

Deze vragen zouden kunnen helpen bij het verkrijgen van inzicht in de concrete coping strategieën die jongeren met verschillende ervaringen toepassen en hoe deze strategieën van invloed zijn op hun welbevinden. Het zou ook kunnen bijdragen aan meer specifieke aanbevelingen voor gerichte interventies en ondersteuning voor jongeren met specifieke ervaringen, waaronder het aanleren van effectievere coping strategieën en het bevorderen van veerkrachtig functioneren.

Steun

Het opvallende verschil in contextuele bronnen, met lagere sociale steun in de VT-groep, benadrukt de complexiteit van veerkrachtig functioneren, waarbij de sociale omgeving ook een belangrijke rol speelt. Een gegeven in lijn met ontwikkelingstheorieën, zoals het Bio-Ecologisch Model (Bronfenbrenner, 2005) die veronderstelt dat ontwikkeling van jongeren niet beperkt is tot alleen individuele kenmerken (zoals zelfwaardering en self-efficacy), maar ook de invloed van de sociale omgeving omvat. Specifiek als het gaat om veerkrachtig functioneren, wordt steun vanuit de omgeving als een belangrijke factor gezien in het Resilience Portfolio Model (Grych et al., 2015). Steun vanuit de omgeving fungeert als een beschermende factor, een buffer, tegen de negatieve gevolgen van stressvolle gebeurtenissen (Grych et al., 2015). Het draagt bij aan het veerkrachtig functioneren omdat het positief doorwerkt op het vermogen om om te gaan met vervelende gebeurtenissen (zoals coping) en het welbevinden bevordert. In tegenstelling tot dit gegeven bleek steun voor geen enkele jongere samen te hangen met hoe zij omgaan met vervelende gebeurtenissen en bijna niet met het welbevinden van jongeren.

In eerdere studies, waarin het Resilience Portfolio Model is onderzocht met betrekking tot de ondersteuning vanuit de omgeving, is dit veerkracht element op een meer gedetailleerd niveau bevestigd dan in ons instrument. Zo is er bijvoorbeeld gevraagd naar de mate van steun vanuit de omgeving (Hamby et al., 2018) en is er meer ingegaan op specifieke personen, zoals ouders of de buurt (Roberts et al., 2015). Om de rol van steun in veerkrachtig functioneren beter te kunnen begrijpen, zou vervolgonderzoek zich kunnen richten op een diepere analyse van sociale steun. Meer verkenning van wie (familie, vrienden, burens?) en de mate waarin een jongere steun van deze personen ontvangt, kan inzicht verschaffen in welke vormen van steun het meest waardevol zijn voor jongeren met verschillende ervaringen.

Soort kindermishandeling en trauma belangrijke verklarende factor

Als we de Veilig Thuis groep vergelijken met de drie referentiegroepen op elementniveau, zien we een zeer gedifferentieerd beeld. Op bepaalde elementen van veerkrachtig functioneren zijn jongeren gemeld bij Veilig Thuis vergelijkbaar met de referentiegroep die ook kindermishandeling heeft meegemaakt, terwijl ze op andere elementen vergelijkbaar zijn met jongeren die geen nare gebeurtenissen hebben meegemaakt. Dit laat zien dat jongeren die te maken hebben met kindermishandeling niet weerloos zijn, ze bezitten verschillende elementen (portfolio) die bijdragen aan veerkracht functioneren.

Kijken we specifiek naar de jongeren gemeld bij Veilig Thuis, dan zien we grote verschillen binnen de groep. De analyses laten zien dat twee factoren hierin een verklarende rol kunnen spelen, namelijk het soort geweld en traumaklachten. Het blijkt dat vooral directe kindermishandeling is gerelateerd aan een minder gevuld portfolio, waarbij psychische mishandeling door ouders de meeste impact lijkt te hebben en daarna fysieke kindermishandeling. Deze bevindingen met geweld benadrukken ook de noodzaak van gerichte interventies en ondersteuning voor jongeren die te maken hebben gehad met (met name) psychisch geweld, om zowel korte als lange termijn negatieve gevolgen voor het veerkrachtig functioneren van jongeren te verminderen.

Verder zien we dat jongeren die getraumatiseerd zijn slecht scoren op vrijwel alle elementen van veerkrachtig functioneren. Vergelijken we de jongeren die geen traumaklachten hebben met de referentiegroep zonder nare gebeurtenissen, zien we dat jongeren zonder traumaklachten op sommige elementen zelfs beter scoren. Maar hoe zit dit precies? Hebben jongeren met minder elementen om veerkrachtig te kunnen functioneren meer kans om getraumatiseerd te raken? Of zorgen traumaklachten ervoor dat jongeren minder scoren op elementen van veerkrachtig functioneren? Ook de jongeren die niet getraumatiseerd zijn willen we beter onderzoeken; hoe ziet deze groep er precies uit en hoe het komt dat zij misschien zelfs beter gaan functioneren?

Welbevinden als herstel na tegenspoed

De bevindingen laten zien dat de groepen allen verschillend scoren op de 'positieve' maten van welbevinden (psychologisch welbevinden, fysiek welbevinden, zelfbeeld) en 'negatieve' maten van welbevinden (psychosociale problemen als in gedragsproblemen en emotionele problemen bijvoorbeeld). Verder is ook te zien dat de positieve én negatieve maten van welbevinden beiden samenhangen met bronnen en omgaan met gebeurtenissen in alle groepen. Dit betekent dat het belangrijk is om welbevinden van jongeren in de context van veerkrachtig functioneren in kaart te brengen door beide aspecten van welbevinden, en niet alleen middels afwezigheid van problematisch functioneren.

Deze conclusie ondersteunt enerzijds het Resilience Portfolio Model waarin op positieve psychologische basis wordt aangekaart dat het belangrijk is om ook positieve uitkomstmaten van welbevinden toe te voegen (Grych et al., 2015). Welbevinden bestaat immers niet alleen uit de afwezigheid van negatieve uitkomstmaten, maar ook uit de aanwezigheid van positieve uitkomstmaten (Keyes et al., 2007). Ook ondersteunen de bevindingen geluiden in de literatuur dat veerkrachtig functioneren in kaart gebracht moet worden als een proces van aanpassing, waarbij iemand in staat is om na tegenspoed te herstellen in de zin van hoger te scoren op positieve uitkomstmaten (Masten, 2014). Al met al betekent het dat de positieve en negatieve maten van welbevinden in deze studie goede constructen zijn om het veerkrachtig functioneren te meten en daarom zullen wij ze in het vervolgonderzoek weer includeren.

Hulpbronnen en de relatie met het beter kunnen omgaan met stressvolle gebeurtenissen

Een verwachting in het onderzoek is dat als jongeren meer beschikken over individuele en contextuele hulpbronnen dat zij beter in staat zijn om met nare gebeurtenissen zoals kindermishandeling om te gaan, zoals ook wordt verondersteld in de literatuur over veerkrachtig functioneren (Grych et al., 2015).

In de referentiegroep zonder nare gebeurtenissen zagen we dat vrijwel alle hulpbronnen gerelateerd waren aan omgaan met gebeurtenissen; hoe hoger deze jongeren scoorden op de verschillende bronnen, zoals prosociaal gedrag en welbevinden met leraren en medeleerlingen, hoe beter jongeren omgingen met stressvolle gebeurtenissen. In de Veilig Thuis groep zagen we dat hulpbronnen minder vaak gerelateerd waren aan hoe jongeren omgaan met stressvolle gebeurtenissen. Onderzoek van Lünemann (2023) laat zien dat jongeren die kindermishandeling hebben meegemaakt vaak aangeven dat ze bepaalde vaardigheden niet hebben geleerd vanuit huis. Mogelijk hebben jongeren die kindermishandeling meemaken dus wel verschillende hulpbronnen in hun portfolio, maar gaan ze daardoor niet anders om met stressvolle gebeurtenissen. Dit is een belangrijke vraag voor de vervolgstudie. Hiervoor zullen we in de vragenlijst meer aandacht besteden aan de verschillende appraisals die jongeren kunnen inzetten. Daarnaast gaan we coping strategieën intensiever meten via een dagboekstudie. Ook zullen we deze vraag meer kwalitatief verdiepen.

Kindermishandeling en niet gemeld staan bij Veilig Thuis

De verwachting was dat de jongeren die te maken hebben met kindermishandeling minder veerkrachtig functioneren. In het onderzoek is apart gekeken naar de groep jongeren gemeld bij Veilig Thuis en de jongeren van het panel die kindermishandeling meegemaakt hebben. Jongeren uit deze twee groepen verschilden vaak van elkaar, ondanks hun gedeelde ervaringen van kindermishandeling. De groep die niet gemeld stond bij Veilig Thuis scoorde slechter op coping en interne controle en vrijwel alle aspecten van welbevinden. De Veilig Thuis groep scoorde eigenlijk alleen slechter op psychosociale problemen, terwijl deze jongeren op de andere aspecten vergelijkbaar scoren met jongeren die geen nare gebeurtenissen hadden meegemaakt. Dit suggereert dat jongeren die niet gemeld staan bij Veilig Thuis meer moeite hebben met het effectief omgaan met stressvolle situaties, het behouden van controle over hun leven en een slechter welzijn ervaren. Dit roept de vraag op welke specifieke factoren of ervaringen deze verschillen kunnen verklaren.

Een eerste mogelijke verklaring is dat vooral jongeren die externaliserende problemen lieten zien hulp kregen (Steketee e.a., 2020; 2023). Externaliserende problemen (gedragsproblemen en hyperactiviteit/aandachtstekort) vallen sneller op omdat ze meer "zichtbaar" zijn en meer conflicten met de omgeving met zich meebrengen, in vergelijking met internaliserende problemen zoals angst of neerslachtigheid (Mash et al., 2016). In deze verkennende studie zagen we dat de Veilig Thuis groep vooral hoger scoorde op externaliserende problemen in vergelijking met de referentiegroep die ook kindermishandeling had meegemaakt, terwijl dit niet zo was op de andere aspecten van welbevinden. Mogelijk leidt externaliserend probleemgedrag van jongeren eerder tot melding bij Veilig Thuis en/of ontvangen deze jongeren meer hulp voor deze type problemen, omdat het meer zichtbaar is.

Een andere verklaring is dat de jongeren van de referentiegroep die kindermishandeling meemaken ook last hebben van traumaklachten, terwijl ze daar geen hulp voor krijgen. Daarnaast weten we niet hoe lang geleden de kindermishandeling is, hoe ernstig, en of de jongeren nu nog steeds te maken hebben met geweld of niet. In de vervolgstudie zullen we opnieuw een referentiegroep met ervaringen van kindermishandeling benaderen en daarin een aantal aspecten meenemen, zoals: traumaklachten, de mate en soort geweld en of er hulp of ondersteuning is geweest (bv. gemeld bij Veilig Thuis).

Toetsing van het Portfolio Model en aanpassingen in de vragenlijst

Portfolio Model is werkbaar

Deze verkennende studie geeft aanwijzingen dat het Portfolio Model geschikt is als basis voor de analyses van de vervolgstudie, omdat de richting van de onderlinge verbanden tussen de elementen van veerkrachtig functioneren overeenkomen met die in het Portfolio Model (Grych et al., 2015). Over het algemeen hingen hulpbronnen positief samen met hoe mensen omgaan met situaties en hun welbevinden. Ook zagen we een positieve samenhang tussen

het beter omgaan met vervelende gebeurtenissen en het welbevinden van jongeren. Een aantal aanpassingen in de vragenlijst zijn nodig. Toen we op vraagniveau een statistische toets uitvoerden met de vraag of de veerkracht elementen precies volgens de domeinen in het Portfolio Model waren in te delen, werd duidelijk dat niet alle vragen passend waren bij het model. Sommige vragen uit de vragenlijsten bleken beter te passen onder andere domeinen van het model. Daarom hebben we bij het vernieuwen van de vragenlijst nogmaals goed naar de operationalisatie van de domeinen in het Portfolio Model gekeken.

Aanpassingen in de vragenlijst

Een belangrijk doel van deze verkennende studie was het testen van de vragenlijst die was ontwikkeld om veerkrachtig functioneren van jongeren te meten. Deze verkennende studie geeft aanwijzingen voor het aanpassen van de meetinstrumenten voor de vervolgstudie. Zo hingen vooral voor de Veilig Thuis groep de hulpbronnen meestal niet samen met het omgaan met stressvolle gebeurtenissen. Daarom hebben we gekeken naar alternatieve manieren om hulpbronnen in kaart te kunnen brengen. Bijvoorbeeld, op basis van de recente literatuur die onder andere self-efficacy onderzoekt, zijn we uitgekomen op een valide vragenlijst die self-efficacy mogelijk nog beter in kaart brengt.

Een ander punt dat we hebben bekeken is hoe we nog beter elementen over omgaan met stressvolle gebeurtenissen kunnen meten. Op basis van de literatuur en in gesprek met experts op het gebied van veerkracht is besloten om coping in de vragenlijst te vervangen door appraisals, waarmee we de emotionele reactie op de gebeurtenis meten. Coping gaan we nog wel meten, maar op een andere manier vanwege het dynamische karakter van de manier waarop jongeren omgaan met gebeurtenissen zoals kindermishandeling (Litt et al., 2011). Dit betekent dat het belangrijk is om op meerdere momenten een vragenlijst over coping te laten invullen. Dit kan middels Experience Sampling Methode (ESM), of via een dagboekmethode. Hiermee is het mogelijk om te onderzoeken wanneer nare situaties gebeuren, wat de mogelijke oorzaak is, wat jongeren doen om het op te lossen en hoe effectief dat is volgens hen.

Hierdoor wordt inzichtelijk welke ondersteuningsbehoefte er is en welke rol de hulpverlening daarin vervult of kan vervullen. Hierbij willen we vooral onderzoeken waar er een omslagpunt zit in het zoeken van hulp of het willen veranderen van de situatie.

De belangrijkste aanpassingen worden hieronder opgenoemd. Zie Figuur 10 voor de constructen die we in de volgende vragenlijsten meten. Deze indeling is gebaseerd op het Portfolio Model.

- Bij de individuele kenmerken voegen we emotieregulatie toe. Daarnaast blijven we self-efficacy en zelfwaardering meten, maar met vragenlijsten die dit nog beter in kaart kunnen brengen.
- Omgevingsfactoren gaan we uitgebreider uitvragen, want de vraag die we hadden opgenomen bleek niet goed te passen.
- Ondersteunende relaties passen we deels aan. We blijven vragen naar de relatie met ouders, vrienden en school. Het zoeken van sociale steun paste niet goed en heeft meer verdieping nodig. Daarom vervangen we deze voor een vragenlijst die de mate van steun vraagt vanuit verschillende steunfiguren.
- Coping en interne controle blijken belangrijke constructen, maar de vragenlijst bleek niet voldoende verdiepingsslag te maken. Daarom gaan we in de vragenlijst appraisal meten. Ook gaan we verschillende coping strategieën meten via een dagboekstudie om het dynamische karakter van dit construct recht aan te doen.
- Welbevinden breiden we iets uit door ook te vragen naar traumaklachten en leefstijl.

Figuur 10. Uiteindelijke constructen in de nieuwe vragenlijst

	Individuele kenmerken en externe bronnen waar jongeren steun uit kunnen putten	Omgaan met gebeurtenissen	Welbevinden
Individuele kenmerken	Regulatory Strengths <ul style="list-style-type: none"> • Emotieregulatie • Self-efficacy • Zelfwaardering Interpersonal strength <ul style="list-style-type: none"> • Prosociaal gedrag Meaning making <ul style="list-style-type: none"> • Zingeving 	Appraisals <ul style="list-style-type: none"> • Self-blame • Acceptance • Rumination • Positive refocusing • Refocus on planning • Positive reappraisal • Putting into perspective • Catastrophizing 	Psychosociaal welzijn <ul style="list-style-type: none"> • Emotionele problemen • Gedragsproblemen • Problemen met leeftijdsgenoten • Hyperactiviteit/-aandachtstekort Traumaklachten Psychisch welbevinden Fysiek welbevinden Leefstijl
Bronnen	Environmental factors <ul style="list-style-type: none"> • Binding met de buurt & informele controle • Sport en ontspanning Supportive relationships <ul style="list-style-type: none"> • Relatie met ouders, vrienden, school • Steunfiguren en mate van steun 		

1 Inleiding

1.1. Aanleiding onderzoek

Veel studies die onderzoek doen naar de gevolgen van kindermishandeling voor kinderen op de korte en lange termijn zijn gericht op risicofactoren en minder op beschermende factoren. Maar niet alle kinderen ondervinden blijvende schade van het opgroeien in een onveilige omgeving. Beschermende factoren, zoals steunende relaties, kunnen de schadelijke invloed verminderen of zelfs omkeren (Holt et al., 2008; Jaffee et al., 2013). Deze beschermende factoren vergroten dus de kans dat kinderen gezond kunnen (blijven) functioneren na het meemaken van negatieve en stressvolle ervaringen.

Veerkrachtig functioneren

De term veerkracht 'resilience' wordt gebruikt om te verwijzen naar gezond functioneren na blootstelling aan tegenspoed en naar de capaciteiten die nodig zijn om zich met succes aan te passen aan significante tegenspoed (Grych et al., 2015). In dit rapport hanteren we de term "veerkrachtig functioneren", wat refereert naar: het vermogen om terug te veren, goed te functioneren en door te groeien na ingrijpende nare ervaringen. Veerkrachtig functioneren is volgens de meeste wetenschappers geen vaststaande eigenschap die je wel of niet hebt, maar iedereen beschikt over mogelijkheden om dit te ontwikkelen of te vergroten (Van Harmelen, 2022). Kinderen die veerkrachtig kunnen functioneren, zijn enerzijds in staat gebruik te maken van individuele eigenschappen en vaardigheden, zoals probleemoplossend vermogen, gevoel voor humor of sociale vaardigheden.

Anderzijds zijn ze in staat om gebruik te maken van externe middelen, zoals steun van een verzorger of een betrouwbare volwassene buitenshuis. Veerkrachtig functioneren is zichtbaar op meerdere gebieden, zoals op psychologisch, fysiek en sociaal vlak.

Veerkrachtig functioneren bij het meemaken van kindermishandeling

Afgelopen jaren komt er steeds meer aandacht voor het versterken van het veerkrachtig functioneren van kinderen en jongeren in het algemeen om zo zelf om te kunnen gaan met negatieve ervaringen, maar onderzoek bij jongeren die slachtoffer zijn van kindermishandeling is schaars. Een belangrijk theoretisch model dat de onderliggende mechanismen van veerkrachtig functioneren in kaart probeert te brengen van jongeren die te maken hebben met kindermishandeling is het 'Resilience Portfolio Model' van Grych en collega's (2015), zie Figuur 1. Dit model veronderstelt dat verschillende elementen met elkaar verband houden en die verbanden kunnen inzicht geven in hoe mensen veerkrachtig functioneren na het ervaren van trauma. In dit model zijn interne kenmerken, contextuele bronnen, coping en appraisal belangrijke onderdelen die meespelen in de mate waarop iemand veerkrachtig kan functioneren na het meemaken van kindermishandeling. Interne kenmerken gaan in dit model over drie aspecten:

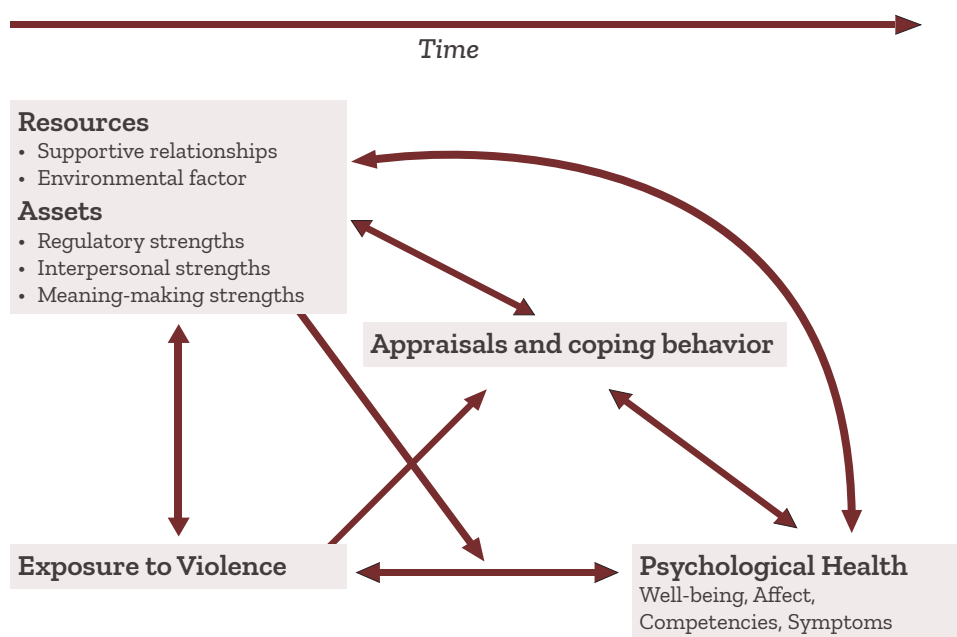
1. Individuele eigenschappen en capaciteiten die betrekking hebben op het reguleren van emoties, gedrag en cognities.
2. Persoonlijke eigenschappen en capaciteiten waardoor iemand gezonde en ondersteunende relaties met anderen kan ontwikkelen en onderhouden.
3. De persoonlijke capaciteit om zelf zin en betekenis te geven aan ervaringen in moeilijke en traumatische situaties.

Contextuele bronnen worden onderverdeeld in:

1. De bredere omgeving waarin iemand leeft en opgroeit waardoor iemand de beschikbaarheid heeft tot hulpbronnen.
2. Positieve en ondersteunende relaties met anderen.

Bij coping gaat het om de manier waarop iemand omgaat met stressvolle situaties; wat is de reactie van iemand en welke specifieke gedragingen vertoont iemand (bv. erover praten, gaan eten of sporten). Appraisal verwijst naar de manier waarop iemand stressvolle situaties evalueert of beoordeelt en dit bepaalt de emotionele reactie van iemand op de gebeurtenis.

Figuur 1. Het Resilience Portfolio Model

Tot nu toe is nog weinig bekend over het veerkrachtig functioneren van kinderen die te maken hebben gehad met kindermishandeling. Een aantal onderzoeken laten zien dat verschillende elementen onderliggend aan veerkrachtig functioneren, zoals een positief zelfbeeld, interne controle en positieve coping mechanismen, een beschermend effect hebben op de mentale gezondheid van kinderen die een geschiedenis hebben van kindermishandeling (Cheung et al., 2018). Weinig onderzoek heeft gekeken of de onveilige situatie waarin kinderen opgroeien een negatieve invloed heeft op de mogelijkheden om veerkrachtig te kunnen functioneren. Veel kinderen die te maken hebben met kindermishandeling laten klinische traumaklachten zien (Steketee e.a., 2020; Tierolf, e.a. 2014). Vanuit de traumatheorie wordt de oorzaak gelegd bij langdurige en toxische stress als gevolg van de onveiligheid thuis. Door het geweld in het gezin voelen kinderen zich emotioneel onveilig en gaan ze overlevingsgedrag vertonen zoals vermijdend gedrag (vluchten), of worden ze juist boos (aanvallen) of zijn ze stil, bewegen ze niet (bevrozen; Davies, e.a., 2016; Meijer, 2018). Deze coping mechanismen zijn nuttig zolang er gevaar dreigt, maar niet functioneel als het gaat om situaties waar geen gevaar is.

Waar men er vroeger vanuit ging dat kinderen leren om met de stress en onveiligheid om te gaan is inmiddels vanuit onderzoek bekend dat het juist andersom werkt, te weten: het 'Sensitizing Concept' of ook wel 'Window of Tolerance' genoemd. Als het gevaar langdurig aanwezig is, treedt er geen gewenning op. Integendeel, er treedt steeds sneller een stressreactie op, de zogeheten sensitatiehypothese (Cummings & Davies, 2010). Uit eerder onderzoek weten we dat kinderen steeds gevoeliger worden en al op de geringste spanning van of tussen ouders reageren. Als dit lang duurt, leidt dit tot chronische of toxische stress. De chronische stress veroorzaakt een structurele verandering in de waarneming, in het lichaam (stofwisseling) en in het vormen van netwerken in de hersenen (geheugen en reactiepatronen) van het jonge kind (McGowan e.a., 2009; Van der Kolk, 2014). Hierdoor ontstaat een negatieve spiraal: door continu in stress te verkeren, komen kinderen in de overlevingsmodus, waardoor er weinig ruimte is voor nieuwe informatie of om vaardigheden aan te leren om de problemen op te lossen. Hiermee ontstaat de vicieuze cirkel.

Normale belangrijke momenten zoals het maken van een toets op school of een duw van een kind in de klas, worden als stressvol ervaren en het kind schiet hierdoor in een stressreactie, waardoor het kind het probleem niet kan oplossen, de zogeheten stress-trauma cirkel.

De veronderstelling in huidig onderzoek is dat kinderen die opgroeien in gezinnen waar sprake is van langdurige onveiligheid onvoldoende in staat zijn om hun individuele eigenschappen en vaardigheden te ontwikkelen om veerkrachtig te kunnen functioneren wanneer ze een stressvolle situatie meemaken. Tegelijkertijd weten we dat niet alle kinderen die te maken hebben met traumatische omstandigheden, zoals langdurig en structurele onveiligheid in het gezin, hier hetzelfde op reageren of dezelfde negatieve gevolgen laten zien in de vorm van verminderd mentaal welzijn. Daarom is het belangrijk om meer inzicht te krijgen in waarom sommige jongeren meer veerkrachtig kunnen functioneren na het meemaken van jeugdtrauma's zoals kindermishandeling dan andere jongeren.

1.2. Doel en onderzoeksvragen

Doel van de totale studie naar veerkrachtig functioneren is om meer inzicht te krijgen in hoe jongeren die te maken hebben (gehad) met kindermishandeling veerkrachtig kunnen functioneren en handvatten te bieden aan professionals die werken met deze jongeren. De totale studie bestaat uit verschillende deelstudies. Het was namelijk allereerst van belang om een vragenlijst te ontwikkelen zodat op een eenduidige en heldere wijze veerkrachtig functioneren gemeten kon worden. Deze vragenlijst is vervolgens uitgezet bij jongeren die gemeld waren bij Veilig Thuis vanwege kindermishandeling en een referentiegroep. Huidige rapportage beschrijft de bevindingen van deze eerste verkennende studie. Naar aanleiding van deze bevindingen is de vragenlijst doorontwikkeld. Deze nieuw vragenlijst zal in 2023 – 2025 uitgezet worden onder een nieuwe groep jongeren die te maken heeft met kindermishandeling en een referentiegroep. Daarnaast zullen ook verdiepende interviews gehouden worden met jongeren. Het onderzoeksrapport van deze vervolgstudie wordt eind 2025 verwacht.

Doel en onderzoeksvragen huidige studie

In deze verkennende studie werken we toe naar de vernieuwde vragenlijst omtrent veerkrachtig functioneren van jongeren. Daarvoor brengen we het samenspel tussen de verschillende elementen van veerkrachtig functioneren in kaart bij jongeren die te maken hebben gehad met een stressvolle en onveilige situatie. Specifiek wordt gekeken naar jongeren die te maken hebben gehad met kindermishandeling in vergelijking met jongeren die hier niet te maken mee hebben gehad. Om dit te onderzoeken kijken we naar verschillen in de elementen die een belangrijke rol spelen bij het veerkrachtig kunnen functioneren tussen jongeren die te maken hebben met kindermishandeling in vergelijking met jongeren uit een referentiegroep. Ook willen we onderzoeken of de elementen van veerkrachtig functioneren van jongeren die te maken hebben met kindermishandeling veranderen in de loop der tijd. Als laatste zijn we benieuwd of we iets kunnen zeggen over welke factoren hierbij een rol spelen; maakt het bijvoorbeeld uit of de kindermishandeling is gestopt of dat jongeren getraumatiseerd zijn? Op basis van deze analyses bekijken we welke vragenlijsten we behouden in de vernieuwde vragenlijst, maar ook welke elementen op een andere manier gemeten moeten worden of juist moeten worden toegevoegd.

De onderzoeksvragen zijn:

- Zijn er verschillen in (de elementen van) veerkrachtig functioneren tussen jongeren die gemeld zijn bij Veilig Thuis vanwege kindermishandeling en jongeren in de drie referentiegroepen?
- Is er een relatie tussen de aard en ernst van kindermishandeling en onderliggende mechanismen van veerkrachtig functioneren?
- Zijn er verschillen in de (elementen van) veerkrachtig functioneren tussen jongeren met een trauma in vergelijking met jongeren zonder trauma binnen de groep jongeren gemeld bij VT?
- Op welke manier moet de vragenlijst in de verkennende studie worden aangepast?

2 Methodologische verantwoording

2.1. Methode

Deze verkennende studie bestond uit het samenstellen van een vragenlijst om veerkrachtig functioneren van jongeren te meten. De vragenlijst is vervolgens afgenomen bij jongeren geworven via Veilig Thuis en bij een referentiegroep. Op basis van de bevindingen van deze vragenlijststudie is de vragenlijst aangepast. De nieuwe vragenlijst zal opnieuw worden afgenomen bij twee vergelijkbare groepen als in deze verkennende studie, maar deze jongeren zullen opnieuw geworven worden. Deze nieuwe studie is geen onderdeel van huidige rapportage.

Literatuurstudie

Om een vragenlijst over veerkrachtig functioneren te kunnen ontwikkelen is eerst een literatuurstudie uitgevoerd om beschermende en risicofactoren in kaart te brengen die gerelateerd zijn aan het welzijn van jongeren die te maken hebben gehad met kindermishandeling. Specifiek is gekeken naar welke factoren bijdragen aan het veerkrachtig functioneren van jongeren om te kunnen omgaan met stressvolle en negatieve situaties voortkomend uit kindermishandeling. Ook is in kaart gebracht welke vragenlijsten bestaan om veerkrachtig functioneren en coping strategieën te kunnen meten, die een reflectie geven van het Resilience Portfolio Model. Op basis hiervan is een vragenlijst ontwikkeld die verschillende elementen van veerkrachtig functioneren bij jongeren kan meten. De constructen die zijn meegenomen in deze vragenlijst staan in paragraaf 3.2.

Vragenlijststudie

De vragenlijst is uitgezet bij twee groepen: 1) jongeren gemeld bij Veilig Thuis vanwege kindermishandeling en 2) een referentiegroep. Beide groepen omvatten jongeren in de leeftijd van 8 tot 18 jaar.

De Veilig Thuis groep werd benaderd om deel te nemen aan de derde cohortstudie (Steketee et al., 2023) en vulde naast de cohort vragenlijst ook de vragenlijst over veerkrachtig functioneren in. Deze jongeren en hun gezin werden benaderd op het moment dat ze maximaal 3 maanden eerder gemeld waren bij Veilig Thuis vanwege kindermishandeling of partnergeweld, en werden een jaar later opnieuw bevroegd. Bij de eerste meting (T1) vulden 147 jongeren de vragenlijst in en bij de tweede meting (T2) waren dat er 89. Voor een uitgebreide omschrijving van de dataverzameling zie het rapport van de derde cohortstudie (Steketee et al., 2023).

De jongeren in de referentiegroep (N = 741) werden geworven via het jongerenpanel KANTAR. Naast de vragenlijst over veerkrachtig functioneren vulde deze groep ook een vragenlijst in over nare gebeurtenissen (uitleg bij constructen in paragraaf 3.2). De vragenlijsten zijn online afgenomen. Kinderen tot 15 jaar ontvingen een uitnodiging via een van hun ouders met daarin een link naar de vragenlijst. Respondenten ontvingen een vergoeding voor hun tijd en moeite.

Onderzoeksgroepen

Op basis van vragen over nare gebeurtenissen (zie paragraaf 2.2.3) zijn jongeren van het KANTAR panel verdeeld in drie verschillende groepen. Dat betekent dat de volledige onderzoeksgroep bestaat uit vier verschillende groepen, die we in huidige studie met elkaar vergelijken. Hieronder staan de verschillende groepen beschreven en wordt de afkorting die we gebruiken benoemd.

1. Veilig Thuis groep (*wel* gemeld bij Veilig Thuis):
 - VT: Kindermishandeling: jongeren die *wel* kindermishandeling hebben meegemaakt.
2. Referentiegroepen (*niet* gemeld bij Veilig Thuis):
 - Referentiegroep 1 (ref1): jongeren die *geen* nare gebeurtenissen en *geen* kindermishandeling hebben meegemaakt.
 - Referentiegroep 2 (ref2): jongeren die *wel* nare gebeurtenissen, maar *geen* kindermishandeling hebben meegemaakt.
 - Referentiegroep 3 (ref3): jongeren die *wel* kindermishandeling en mogelijk andere nare gebeurtenissen hebben meegemaakt.

In Tabel 1 staat de achtergrondinformatie per groep. De gemiddelde leeftijd in alle groepen ligt rond de 12,5 jaar. De verdeling van het aantal meisjes en jongens ligt over de groepen heen redelijk vergelijkbaar; rond de 50% meisjes. De VT groep bevat het hoogste percentage jongeren met een migratieachtergrond (25%) en de referentiegroepen bestaan uit grotere gezinnen ten opzichte van de VT groep.

Tabel 1. Achtergrond variabelen van respondenten, uitgesplitst naar drie groepen van referentiegroep

		KANTAR			Veilig thuis
		Ref1 groep (N = 407)	Ref2 groep (N = 189)	Ref3 groep (N = 175)	VT Groep (N = 147)
Leeftijd		M = 12.10 (SD = 2.85)	M = 12.70 (SD = 2.81)	M = 12.12 (SD = 2.74)	M = 12.50 (SD = 2.65)
Geslacht	Meisje	214 (53%)	94 (50%)	86 (51%)	73(50%)
	Jongen	193 (47%)	95 (50%)	89 (49%)	73(50%)
Migratie		31 (8%)	14 (7%)	17 (10%)	110 (25%)
Huishouden (pers.)		M = 4.28 (SD = 0.81)	M = 3.98 (SD = 1.17)	M = 4.21 (SD = 1.10)	M = 2.92 (SD = 1.27)
Ouders gescheiden		0 (0%)	107 (57%)	45 (26%)	- ^a
Geloof	Christendom	137 (34%)	45 (24%)	57 (33%)	43 (28%)
	Islam	11 (3%)	3 (2%)	4 (2%)	10 (6%)
	Hindoeïsme	0 (0%)	0 (0%)	1 (1%)	0 (0%)
	Boeddhisme	1 (1%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
	Jehovah's Getuigen	2 (1%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
	Jodendom	0 (0%)	2 (1%)	2 (1%)	4 (3%)
	Anders	2 (1%)	1 (1%)	3 (2%)	0 (0%)
	Geen/n.v.t.	254 (62%)	138 (73%)	108 (62%)	1 (1%)
Huidige school/ opleiding	Basisschool	169 (42%)	61 (32%)	71 (41%)	68 (44%)
	Middelbare school	185 (46%)	89 (47%)	81 (46%)	59 (38%)
	Speciaal onderwijs	10 (3%)	12 (6%)	10 (6%)	13 (8%)
	MBO	23 (6%)	19 (10%)	10 (6%)	13 (8%)
	HBO/ Universiteit	14 (3%)	5 (3%)	3 (2%)	0 (0%)
	Volwassen- onderwijs	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	1 (1%)
	Geen school/ opleiding	6 (2%)	3 (2%)	0 (0%)	1 (1%)

*1 participant antwoordde "anders" op de vraag "ben je een jongen of een meisje?".

^a Deze gegevens zijn niet bevraagd.

2.2. Gemeten constructen

Middels vragenlijsten hebben we verschillende elementen van veerkrachtig functioneren gemeten, geïnspireerd vanuit het Resilience Portfolio Model (Grych et al, 2015). Deze vragenlijsten zijn afgenomen bij alle respondenten van de onderzoeksgroep. Bij de VT groep zijn deze constructen twee keer gemeten en jongeren hebben ook aanvullende vragenlijsten ingevuld, aangezien zij deelnamen aan de gehele cohortstudie. De jongeren in de referentiegroepen hebben de vragenlijst eenmalig ingevuld en naast de vragenlijst over veerkrachtig functioneren nog een vragenlijst ingevuld over nare gebeurtenissen.

2.2.1. Constructen veerkrachtig functioneren gemeten in totale onderzoeksgroep

Psychologische veerkracht: zelfwaardering en self-efficacy

Het vermogen om goed om te gaan met stressvolle situaties is gemeten met de Nederlandse versie van de Resilience Evaluation Scale (RES; Van der Meer et al., 2018). Deze vragenlijst bestaat uit 10 items, onderverdeeld in twee subschalen. Vijf items gaan over 'zelfwaardering' ("Ik heb vertrouwen in mezelf") en vijf items gaan over 'omgaan met moeilijke situaties' (hierna: self-efficacy; "Ik kan goed omgaan met onverwachte problemen"). De vragen werden beantwoord op een vijf-punts Likertschaal van "(1) = helemaal mee oneens" tot en met "(5) = helemaal mee eens". Per schaal en voor alle items is een score berekend door de som van de items te nemen. Een hogere score betekent meer zelfwaardering (Cronbach's alpha = .85) en meer self-efficacy (Cronbach's alpha = .72).

Betekenisgeving van gebeurtenissen

De mate waarin jongeren het leven als begrijpelijk, betekenisvol en handelbaar ervaren is gemeten met de Nederlandse versie van de Revised Sense of Coherence Questionnaire (SOC-R; Antonovsky, 1979; Jellesma et al., 2006). Deze vragenlijst bestaat uit 13 vragen ("Hoe vaak heb je het gevoel dat het je niet kan schelen wat er om je heen gebeurt?"). De vragen konden beantwoord worden op een vijf-punts

Likertschaal van "(1) = (bijna) nooit/heel slecht" tot en met "(5) = (bijna) altijd/heel fijn". Een totale score is berekend door het gemiddelde van alle items te nemen, waarbij een hogere score betekent dat jongeren meer betekenis kunnen geven aan de gebeurtenissen om hen heen en deze beter kunnen begrijpen en als handelbaar zien. Cronbach's alpha in deze steekproef bleek hoog: .88.

Vertrouwen in de ander

De mate van vertrouwen van jongeren in andere mensen is gemeten met de vraag "Vind je dat over het algemeen de meeste mensen wel te vertrouwen zijn, of vind je dat je niet voorzichtig genoeg kan zijn in de omgang met mensen?" (Stavrova et al., 2022). Hier kon men op een 10-punt schaal antwoorden van "(0) = je kan niet voorzichtig genoeg zijn" tot en met "(10) = de meeste mensen zijn wel te vertrouwen". Dit item is in meerdere studies gebruikt en valide gebleken om verschillen tussen jongeren wat betreft vertrouwen in anderen te meten (Johnson & Mislin, 2011; Stavrova et al., 2021).

Zelfbeeld

Beoordeling van de eigenwaarde is gemeten met een vraag uit de Core Self-Evaluation questionnaire (Judge, 2009). Deze vraag was als volgt "Alles bij elkaar genomen, ben ik tevreden met mezelf" en werd beantwoord op een 5-punts Likertschaal die liep van "(1) helemaal mee oneens" tot en met "(5) helemaal mee eens". Een hoge score op deze vraag indiceerde dat de jongere meer tevreden was met zichzelf.

Psychosociaal functioneren

Hoe de jongere op psychosociaal vlak functioneert, is gemeten middels de Nederlandse versie van de Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ; (Theunissen et al., 2016; Goodman, 1997). De vragenlijst is gevalideerd voor jongeren vanaf 8 jaar. De SDQ bestaat uit de volgende vijf schalen: 'prosociaal gedrag' (voorbeeld vraag: "Ik deel gemakkelijk met andere (snoep, speelgoed, potloden, enz.)"), 'problemen met leeftijdsgenoten' (voorbeeld vraag: "Andere kinderen of jongeren pesten of treiteren mij."), 'hyperactiviteit/aandachtstekort'

(voorbeeld vraag: "Ik ben rusteloos, ik kan niet lang stilzitten"), 'gedragsproblemen' (voorbeeld vraag: "Ik word erg boos en ben vaak driftig.") en 'emotionele problemen' (voorbeeld vraag: "Ik ben vaak ongelukkig, in de put of in tranen."). De vijf schalen bestaan allen uit vijf items en werden beantwoord met de volgende antwoordopties: "1) = niet waar", "2) = een beetje waar" en "3) = zeker waar". Hogere scores op de schalen representeren meer prosociaal gedrag, meer problemen met leeftijdsgenoten, meer hyperactiviteit/aandachtstekort, meer gedragsproblemen en meer emotionele problemen. Cronbach's alpha voor de schaal 'problemen met leeftijdsgenoten' was .60, voor 'prosociaal gedrag' was .64., voor hyperactiviteit/aandachtstekort was .80, emotionele problemen was .75 en gedragsproblemen was .60.

Sociale steun zoeken

De mate waarin jongeren op zoek zijn gegaan naar sociale steun om te praten over de nare dingen die ze hebben meegemaakt is gemeten met de subschaal 'seeking social support' van de Revised Ways of Coping Questionnaire (Folkman et al., 1986). Een voorbeeld vraag is: "Ik heb met iemand gepraat over hoe ik mij voelde". Deze schaal bestaat uit zes items en wordt ingevuld op een vier-punts Likertschaal van "1 = (niet van toepassing)" tot en met "4 = (sterk van toepassing)". Hogere scores op deze schaal representeren meer sociale steun. Cronbach's alpha was .89.

Cognitief zelfvertrouwen

De mate van zelfvertrouwen in dat de jongere schooltaken kan uitvoeren is gemeten met de schaal Cognitief Zelfvertrouwen van de Patterns of Adaptive Learning Survey (PALS; Midgley et al., 2000; Peetsma et al., 2001). De vragen zijn gesteld aan kinderen in het primair onderwijs en jongeren in het middelbaar onderwijs. Een voorbeeld vraag is "Ik weet zeker dat dit jaar alles op school me wel zal lukken". De vragen konden beantwoord worden op een vijf-punts Likertschaal van 1 = "klopt helemaal niet" tot en met 5 = "klopt precies". Cronbach's alpha voor zelfvertrouwen in het primair onderwijs was .89 en in het middelbaar onderwijs was .88.

Welbevinden in relatie sociaal netwerk op school

De mate van welbevinden in relatie tot de leraar en medeleerlingen is gemeten met de schaal Welbevinden School van de Patterns of Adaptive Learning Survey (PALS; Midgley et al., 2000; Peetsma et al., 2001). Omdat de vragen zijn gesteld aan kinderen in het primair onderwijs (PO; Cronbach's alpha leraar = .69 en medeleerlingen = .84) en jongeren in het middelbaar onderwijs (MO; Cronbach's alpha leraar = .69 en medeleerlingen = .89), is het taalgebruik van de vragen aangepast (bijvoorbeeld "juf/meester" voor in het PO en "mentor" voor in het MO). Een voorbeeld vraag is "Als ik me ongelukkig voel, kan ik daar met de juf/meester/mentor over praten". De vragen konden beantwoord worden op een vijf-punts Likertschaal van 1 = "klopt helemaal niet" tot en met 5 = "klopt precies". De vragen over het PO en het MO zijn uiteindelijk samengevoegd om te kunnen werken met één (compositie) variabele.

Relatie met netwerk

De band met ouders, vrienden en school is gemeten middels de Kidscreen (The Kidscreen Group Europe, 2006). De schaal 'ouders' bevat vijf items (voorbeeld vraag: "Heb je met je ouders kunnen praten als je dat wilde?"; Cronbach's alpha = .82). De schalen vrienden (voorbeeld vraag: "Heb je op je vrienden kunnen vertrouwen?"; Cronbach's alpha = .89) en school (voorbeeld vraag: "Kon je goed overweg met de leraren?"; Cronbach's alpha = .84) bevatten ieder vier items. De vragen konden beantwoord worden op een vijf-punts Likertschaal van 1 = "klopt helemaal niet" tot en met 5 = "klopt precies".

Veilige woonplek

Om de ervaren mate van veiligheid in de woonplek te meten, is een item uit de veiligheidsmonitor gepakt, namelijk "Hoe vaak voel je je onveilig in jouw eigen buurt?" waarbij geantwoord kon worden op een drie-punts Likertschaal van 1 = "Zelden" tot en met 3 = "Vaak".

Coping

Er is naar vijf verschillende coping strategieën gevraagd: kalm blijven, problemen analyseren, advies van anderen vragen, plan van aanpak te maken en volgen, en gevoel voor humor te gebruiken. Een voorbeeld vraag is "In lastige of moeilijke situaties, ben ik in staat om advies van anderen in te winnen". Deze vragen konden beantwoord worden op een vier-punts Likertschaal van 1 = "slecht" tot en met 4 = "uitstekend". Cronbach's alpha was .81.

Interne controle

Interne controle is gemeten middels drie vragen. Een voorbeeld vraag is: "Als ik een plan maak, zorg ik altijd dat het lukt ". De vragen konden beantwoord worden op een vier-punts Likertschaal van 1 = "helemaal mee oneens" tot en met 4 = "helemaal mee eens". Cronbach's alpha was .66.

Fysiek welbevinden

De lichamelijke gezondheid van jongeren is gemeten met de schaal "lichamelijk welzijn" van de Kidscreen-27 (Ravens-Sieberer e.a., 2006). De schaal bestaat uit vijf items. Een voorbeeld vraag is "Heb je je fit en gezond gevoeld?". De vragen konden beantwoord worden op een vijf-punts Likertschaal van 1 = "klopt helemaal niet" tot en met 5 = "klopt precies". Cronbach's alpha is .83.

Psychisch welbevinden

Psychische gezondheid van jongeren is gemeten met de schaal "psychisch welzijn" van de Kidscreen-27 (Ravens-Sieberer e.a., 2006). De schaal bestaat uit zeven items. Voorbeeldvragen zijn "Heb je je vrolijk gevoeld?" en "Heb je je zo naar gevoeld dat je helemaal niks wilde doen?". De vragen konden beantwoord worden op een vijf-punts Likertschaal van 1 = "klopt helemaal niet" tot en met 5 = "klopt precies". Cronbach's alpha was .84.

2.2.2. Constructen alleen gemeten in de VT groep

Trauma

Traumasympptomen van jongeren worden gemeten met de subschaal "posttraumatische stress" van de Trauma Symptom Checklist for Children (TSCC; Briere, 1996). Hierbij werden 10 items ingevuld op een vier-punts Likertschaal van 0 = "nooit" tot en met 3 = "bijna altijd". Cronbach's Alpha is .87. Een voorbeeld vraag is "niet kunnen stoppen met te denken aan iets slechts dat mij is overkomen". Jongeren wordt gevraagd aan te geven hoe vaak ze ergens aan denken, hoe ze zich voelen of hoe vaak ze iets doen. De lijst bevat ook twee validiteitsschalen.

Soort en mate van geweld

Kindermishandeling gerapporteerd door jongeren is gemeten met de kind versie van de Conflict Tactics Scale Parent to Child (CTS-PC; Straus et al., 1998; Lamers-Winkelmann et al., 2007). Jongeren kunnen deze vragenlijst vanaf acht jaar invullen. Deze vragenlijst bevat drie subschalen over kindermishandeling. De schaal 'psychische agressie' (van ouder naar kind) bevat 4 items (Cronbach's alpha = .83; bv. "Geschreeuwd, gegild, gekrijst."). De schaal fysiek geweld (van ouder naar kind) bevat 14 items (Cronbach's alpha = .86; bv. "Klap gegeven in gezicht, op hoofd, oren"). En de schaal getuige van geweld tussen ouders bevat 6 items voor psychologisch geweld (Cronbach's alpha = .84; bv. "Heeft iets gedaan of iets gezegd om de ander te vernederen.") en 9 items voor fysiek geweld (Cronbach's alpha = .87; bv. "Heeft de ander (hard) weggeduwd of de ander beet gegrepen."). Daarnaast bevat deze vragenlijst een schaal "niet-gewelddadige disciplineren", deze schaal wordt niet meegenomen voor de score op kindermishandeling en alleen gebruikt als controlevragen om te kijken of de vragenlijst valide is ingevuld. Voor elk item kon de respondent een score geven op een acht-punts Likertschaal tussen de 1 = "dit is nooit gebeurd" en 8 = "meer dan twintig keer in het afgelopen jaar".

Naast het aantal incidenten kindermishandeling, hebben we bij de vervolgmeting jongeren ingedeeld in twee groepen, namelijk een groep waarin het geweld is gestopt en een groep waarin het geweld voortduurt. Voor een uitgebreide beschrijving van de indeling, zie het rapport van de derde cohortstudie (Steketee et al., 2023).

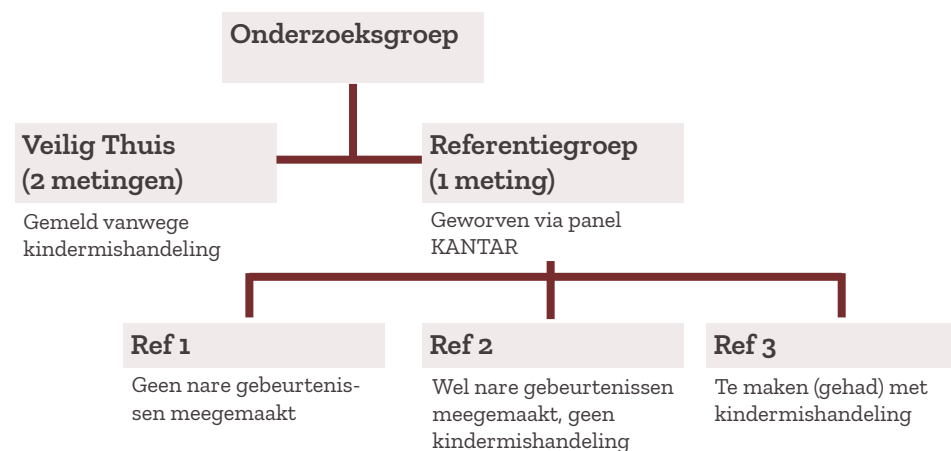
2.2.3. Vragenlijst alleen gemeten in de referentiegroepen (jongerenpanel)

Om in kaart te brengen in hoeverre jongeren in de referentiegroepen nare gebeurtenissen hebben meegemaakt, zijn in totaal 25 vragen gesteld gebaseerd op een onderzoek van het TNO (Vink et al., 2016). De volgende nare gebeurtenissen zijn gevraagd die vallen onder kindermishandeling: (waarschijnlijk) seksueel misbruikt, ouders slaan elkaar wel eens, ouders schreeuwen tegen elkaar, gestompt of geslagen door ouders, gezien dat moeder ernstig mishandeld werd, de boel in huis in elkaar geslagen werd, gestalkt geweest of wordt gestalkt. De andere nare gebeurtenissen die zijn gevraagd waren: één of beide ouders zijn overleden, ouders zijn gescheiden, één of beide ouders zijn door de politie gearresteerd, (tijdelijk) bij een pleeggezin of in een kindertehuis gaan wonen, broer of zus is overleden, één of beide ouders hebben na de scheiding een nieuwe relatie gekregen (en zijn hertrouwd), 5 keer of vaker verhuisd sinds geboorte, een bijna-dood ervaring, iemand zien overlijden, bedreigd met ernstige verwondingen, ernstig auto-ongeluk meegemaakt waarbij mensen gewond zijn geraakt of zijn omgekomen, levensbedreigende ziekte vastgesteld, ontvoerd geweest, mensen zien of horen schieten met een wapen, lichamelijk mishandeld door iemand van jouw leeftijd of door een volwassene die je niet kent, tornado, orkaan, aardbeving, overstroming, sneeuwstorm of lawine meegemaakt, brand in huis meegemaakt, oorlog meegemaakt / moeten vluchten.

2.3. Opzet van het onderzoek

Voor deze verkennende studie is een vragenlijst ontwikkeld waarin verschillende elementen van veerkrachtig functioneren is gemeten. Deze vragenlijst is op 2 momenten uitgezet onder een groep jongeren die gemeld is bij Veilig Thuis vanwege kindermishandeling en op 1 moment bij een vergelijkbare groep van jongeren de zogeheten referentiegroep. De referentiegroep bestaat uit een jongerenpanel die dezelfde vragen hebben ingevuld over elementen van veerkracht en daarnaast ook vragen hebben beantwoord over het meemaken van nare gebeurtenissen, waaronder kindermishandeling. Op basis van deze vragenlijst hebben we drie groepen gemaakt binnen de referentiegroep (zie figuur 2).

Figuur 2. Schematische weergave van onderzoeksgroep

Door middel van vragenlijsten hebben we verschillende elementen van veerkrachtig functioneren gemeten. Deze verschillende elementen zijn onder te verdelen in

1. Persoonlijke en contextuele bronnen.
2. Omgaan met gebeurtenissen.
3. Welbevinden.

3 Elementen van veerkracht bij jongeren

Een eerste stap in de analyse was het in kaart brengen hoe de verschillende domeinen van veerkrachtig functioneren met elkaar samenhangen. Hiervoor hebben we eerst statistisch getoetst of op vraagniveau de veerkracht elementen volgens het Portfolio Model in te delen waren middels een factoranalyse¹. De factoranalyse toonde aan dat de vragen en constructen zoals wij die hebben gemeten niet helemaal hetzelfde ingedeeld konden worden zoals het Resilience Portfolio Model. Sommige vragen bleken beter te passen onder andere domeinen van het model. Daarom hebben we in de analyses van dit rapport de indeling zoals het Portfolio Model hanteert losgelaten. Om toch duidelijk overzicht te verkrijgen in de resultaten, hebben we, geïnspireerd vanuit de theorie, de volgende indeling gemaakt (zie Figuur 3 voor een visueel overzicht):

1 Middels factoranalyses (Principal Component Analyses) zijn we nagegaan of de verschillende veerkracht elementen een conceptueel model vormt dat overeenkomt met het Resilience Portfolio Model van Grych en collega's (2015). Alle elementen bij elkaar (op vraag niveau) indiceerden te bestaan uit maar liefst minstens 20 componenten (domeinen). Dit komt niet overeen met het portfolio model. Geen enkele alternatieve samenstelling van elementen resulteerde in een overeenkomst met het portfolio model.

1. Bronnen: persoonlijke en contextuele elementen waar jongeren steun uit kunnen putten en die bijdragen aan hun veerkracht. Bij persoonlijke bronnen gaat het om individuele kenmerken, zoals iemands 'psychologische veerkracht' en 'betekenisgeving van gebeurtenissen'. Conceptuele bronnen gaan over kenmerken die mensen hebben in relatie tot hun sociale omgeving, bijvoorbeeld 'prosociaal gedrag' en 'sociale steun zoeken'.
2. Omgaan met gebeurtenissen: de manier waarop een jongere omgaat met vervelende gebeurtenissen. Het gaat dan om de constructen 'coping' en 'interne controle'.
3. Welbevinden: elementen die het welbevinden van de jongere meten, zoals 'zelfbeeld', 'psychologisch welbevinden' en 'hyperactiviteit/aandachtstekort'.

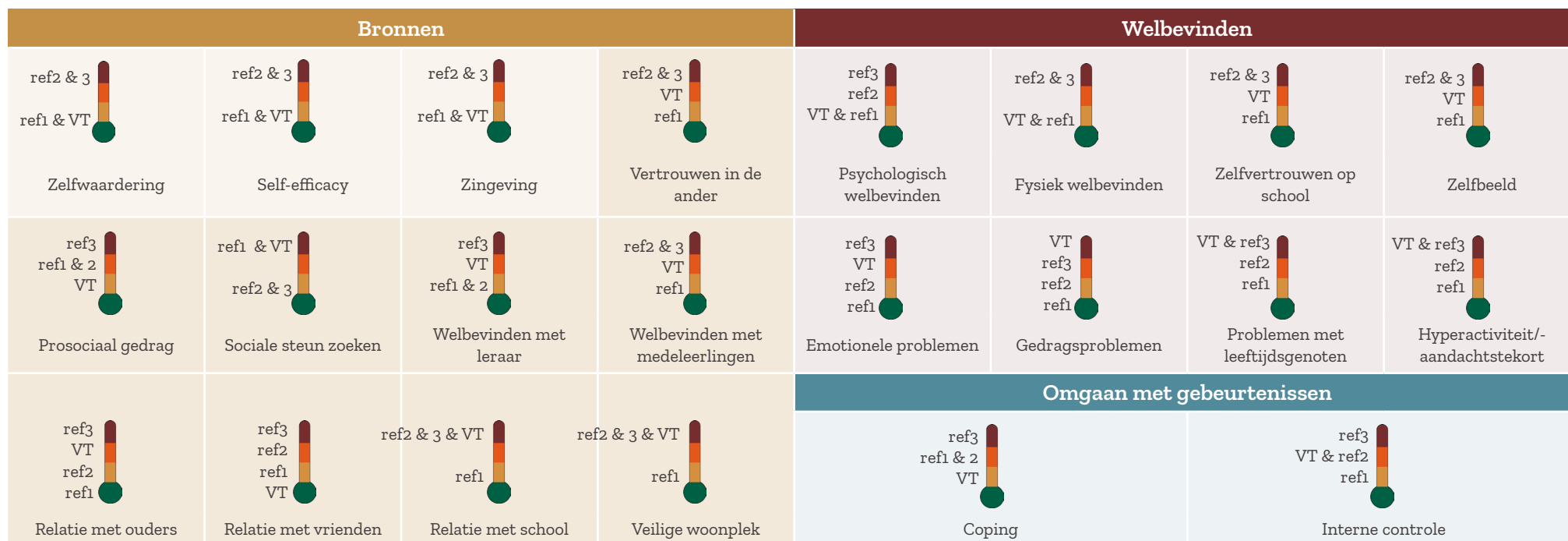
Figuur 3. De gemeten elementen van veerkrachtig functioneren

	Bronnen	Omgaan met gebeurtenissen	Welbevinden
Persoonlijk	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zelfwaardering 2. Self-efficacy 3. Zingeving 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Coping 2. Interne controle 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Psychologisch welbevinden 2. Fysiek welbevinden 3. Zelfvertrouwen op school 4. Zelfbeeld 5. Emotionele problemen 6. Gedragsproblemen 7. Problemen met leeftijdsgenoten 8. Hyperactiviteit/aandachtstekort
Contextueel	<ol style="list-style-type: none"> 4. Vertrouwen in de ander 5. Prosociaal gedrag 6. Sociale steun zoeken 7. Welbevinden in relatie tot leraar 8. Welbevinden in relatie tot medeleerlingen 9. Relatie met ouder 10. Relatie met vrienden 11. Relatie met school 12. Veilige woonplek 		

3.1. Verschillen de groepen onderling op de veerkracht elementen?

In de volgende paragrafen wordt besproken hoe iedere groep gemiddeld scoort op de veerkracht elementen per domein. Ook zijn de resultaten weergegeven in een visualisatie (Figuur 4). Een score richting het rode gedeelte van de "thermometer" indiceert een lage score op het element en een score richting het groene gedeelte wijst op een hoge score. Bijvoorbeeld, de thermometer van het eerste element zelfwaardering laat zien dat de ref2 en ref3 groepen allebei laag scoren. De ref1 groep en VT groep scoren beiden hoger op zelfwaardering en verschillen ook niet van elkaar. Tenslotte zijn in Tabel 2 de specifieke groeps-gemiddelden per element weergegeven samen met de mate waarin de verschillen in groeps-gemiddelden betekenisvol (significant) zijn (zie laatste kolom).

Figuur 4. Groepsgemiddelden op de veerkracht elementen (lichtgeel: persoonlijke bronnen, donkergeel: contextuele bronnen)

Bronnen

Op bijna alle veerkracht elementen is te zien dat de VT groep significant verschilt van de ref1 groep (geen nare gebeurtenissen), alsook met de andere referentiegroepen. Vooral op de persoonlijke bronnen (zelfwaardering, self-efficacy en betekenisgeving) scoort de VT groep steevast hoog, samen met de jongeren die geen nare gebeurtenissen en geen kindermishandeling hebben meegemaakt (ref1 groep). De jongeren die nare gebeurtenissen of kindermishandeling hebben meegemaakt scoren lager op deze bronnen.

Het plaatje wat betreft contextuele bronnen is wat meer wisselend. Jongeren in de ref2 (nare gebeurtenissen) en ref3 (kindermishandeling) groepen zoeken vaker naar sociale steun uit hun omgeving en de VT groep doet dat samen met de ref1 groep (geen nare gebeurtenissen/kindermishandeling) het minst. Verder heeft de VT groep het vaakst problemen met leeftijdsgenoten, maar vertonen de jongeren in deze groep wel meer prosociaal gedrag dan de ref3 groep (wel kindermishandeling). Op de relatie met anderen (zoals ouders) scoort de ref3 groep het slechtst, vaker zelfs slechter dan de VT groep, ondanks dat jongeren in beide groepen kindermishandeling hebben gerapporteerd. Dit plaatje zien we ook terug als het gaat om welbevinden in relatie tot de leraar en medeleerlingen. De ref1 groep ervaart een betere relatie met ouders en school dan de VT groep, maar de VT groep rapporteert een betere relatie met vrienden.

Omgaan met vervelende gebeurtenissen

Als het gaat om coping en interne controle, scoort de ref3 groep steevast het laagst: ze hanteren het minst vaak positieve coping strategieën en vertonen de laagste scores op interne controle. Jongeren uit de ref2 groep (nare gebeurtenissen) kunnen iets beter omgaan met vervelende gebeurtenissen, daar zij hogere scores laten zien op coping en interne controle. De overige groepen, de ref1 groep (geen nare gebeurtenissen) en de VT groep (kindermishandeling) scoren om en om het hoogst op deze elementen.

Welbevinden

Over het algemeen zijn de hoogste scores op welbevinden terug te zien in de ref1 groep. Jongeren die hebben aangegeven geen nare gebeurtenissen en kindermishandeling te hebben meegemaakt, lijken het meest positief te functioneren ten opzichte van de andere groepen, omdat ze aan hebben gegeven meer zelfvertrouwen te ervaren op school, een beter fysiek en psychologisch welbevinden te hebben en minder psychosociale problemen te ervaren, zoals gedragsproblemen, emotionele problemen en hyperactiviteit/aandachtstekort. Ook laten deze jongeren een positiever zelfbeeld zien ten opzichte van de andere groepen.

De groep die nare gebeurtenissen heeft meegemaakt (ref2), ervaart als tweede minder psychosociale problemen dan de andere groepen. Toch valt wel op dat deze groep, tezamen met de ref3 groep (dus jongeren die nare gebeurtenissen en/of kindermishandeling hebben meegemaakt), uiteindelijk wel lager scoort dan de andere groepen op de positieve maten van welbevinden, zoals psychologisch en fysiek welbevinden, zelfvertrouwen op school en zelfbeeld.

Jongeren die kindermishandeling hebben meegemaakt (de ref3 groep én de VT groep) geven aan het meeste last te hebben van psychosociale problemen. Wat betreft de 'positievere' maten van welbevinden zien we dan weer een ander plaatje, ondanks het gedeelde kenmerk tussen deze groepen, namelijk het ervaren van kindermishandeling. Namelijk, jongeren uit de ref3 groep (en de ref2 groep; jongeren met nare ervaringen) scoren slechter dan de VT groep wat betreft psychologisch en fysiek welbevinden. Ook ervaren zij minder zelfvertrouwen op school en hebben ze een lager zelfbeeld.

Tabel 2. Gemiddelden op veerkracht elementen uitgesplitst naar groepen

	KANTAR			Veilig thuis	Sign. verschillen
	Ref1 groep (N = 407)	Ref2 groep (N = 189)	Ref3 groep (N = 175)	VT Groep (N = 147)	
Bronnen					
Zelfwaardering	18.58 (2.97)	17.72(3.32)	17.61(3.29)	18.78(4.36)	1-2; 1-3; 2-4; 3-4
Self-efficacy	16.59(3.02)	15.77(3.35)	15.53(3.21)	16.40(3.57)	1-2; 1-3; 3-4
Betekenisgeving	3.64 (0.53)	3.47 (0.56)	3.38 (0.53)	3.65 (0.65)	1-2; 1-3; 2-4; 3-4
Vertrouwen in de ander	6.75 (1.93)	6.26 (2.25)	6.24 (2.21)	6.61 (2.24)	1-2; 1-3
Prosociaal gedrag	8.18 (1.68)	8.13 (1.65)	7.99 (1.76)	8.44 (1.60)	3-4
Sociale steun zoeken	11.63 (4.97)	13.37 (4.84)	12.83 (5.02)	11.41 (5.12)	1-2; 1-3; 2-4; 3-4
Welbevinden met leraar	3.77 (0.63)	3.70 (0.64)	3.54 (0.71)	3.67 (0.79)	1-3; 2-3
Welbevinden met medeleerlingen	3.96 (0.61)	3.79 (0.64)	3.72 (0.70)	3.87 (0.78)	1-2; 1-3
Relatie ouders	53.24 (8.62)	51.57 (7.86)	49.25 (7.50)	51.34 (12.80)	1-2; 1-3; 2-3; 1-4
Relatie vrienden	51.09 (9.20)	49.79 (8.88)	47.59 (8.33)	54.74 (11.91)	1-2; 1-3; 2-3; 1-4; 2-4; 3-4
Relatie school	53.29 (9.16)	50.59 (8.87)	49.08 (8.41)	49.62 (10.88)	1-2; 1-3; 1-4
Veilige woonplek	1.17 (0.41)	1.27 (0.50)	1.32 (0.56)	1.26 (0.50)	1-2; 1-3
Omgaan met gebeurtenissen					
Coping	2.33 (0.59)	2.31 (0.56)	2.06 (0.58)	2.48 (0.64)	1-3; 1-4; 2-3; 3-4
Interne controle	2.92 (0.49)	2.85 (0.46)	2.80 (0.52)	2.89 (0.66)	1-3
Welbevinden					
Zelfvertrouwen op school	3.64(0.73)	3.49(0.72)	3.48(0.75)	3.59(0.68)	1-2; 1-3
Fysiek welbevinden	1.53(1.44)	0.98(1.37)	1.13(1.48)	1.48(1.80)	1-2; 1-3; 3-4
Psychologisch welbevinden	1.39(0.94)	1.07(1.03)	0.90(0.85)	1.32(1.32)	1-2; 1-3; 2-4; 3-4
Gedragsproblemen	1.22(1.40)	1.62(1.34)	1.94(1.77)	2.52(1.84)	1-2; 2-3; 3-4; 1-3; 1-4
Emotionele problemen	2.40(2.25)	2.83(2.26)	3.55(2.53)	3.52(2.30)	1-2; 2-3; 1-3; 1-4; 2-4
Hyperactiviteit/aandachtstekort	3.71(2.59)	4.67(2.663)	4.87(2.82)	5.34(2.42)	1-2; 1-3; 1-4; 2-4
Problemen met leeftijdsgenoten	1.50 (1.62)	1.86 (1.82)	2.01 (1.93)	2.14 (1.72)	1-2; 1-3; 1-4; 2-4
Zelfbeeld	3.99 (0.79)	3.84 (0.80)	3.85 (0.75)	3.91 (1.11)	1-2; 1-3

3.2. Wat zijn de verbanden tussen de veerkracht elementen per groep?

In de volgende paragrafen bespreken we de samenhang tussen de veerkracht elementen per groep. We ondersteunen deze uiteenzetting met een tabel die de samenhang aangeeft (Pearson's correlatie r) en het bijbehorende significantieniveau.

Ook presenteren we de resultaten in een figuur, waarbij elk element van veerkracht in de ruitjes staat en bolletjes het verband met andere veerkracht elementen aangeven. Deze bolletjes hebben specifieke getallen, die de correlatie aanduiden. Een overzicht van deze getallen wordt voorafgaand aan elk figuur gegeven. Als een getal niet in een ruit staat, is er geen verband tussen de betreffende elementen. Als een getal wel in een ruit staat, is er sprake van samenhang (niet significant, p -waarde > 0.05), waarbij de positie van de bol de sterkte van de samenhang aangeeft op een schaal van zwak (correlatie r dichtbij 0) tot sterk (correlatie richting (-)1).

Samenhang tussen 'bronnen' en 'welbevinden'

De meeste bronnen hangen samen met een beter welbevinden in bijna alle groepen (Tabel 3), met enkele uitzonderingen bij contextuele bronnen. Bijvoorbeeld, steun zoeken hangt minder vaak samen met welbevinden en zelfs helemaal niet met andere maten in de VT en ref3 groepen, die toch beiden kindermishandeling hebben gerapporteerd. Welbevinden in relatie tot de leraar of medeleerlingen hangt wel vaak samen met welbevinden, behalve in relatie tot de leraar in de VT groep. In bijna alle groepen gaan positievere relaties met ouders, vrienden en school samen met minder psychosociale problemen. Jongeren hebben dan ook meer zelfvertrouwen op school, beter fysiek en psychologisch welbevinden en een positiever zelfbeeld. Ondanks gedeelde ervaringen van kindermishandeling hangt de relatie met ouders niet samen met welbevinden in de ref3 groep en wel in de VT groep. In de ref3 groep hangt de band met vrienden en school samen met het welbevinden, dit geldt niet voor een veilige woonplek.

Kortom, met name persoonlijke bronnen, zoals zelfwaardering en self-efficacy, hangen vaak samen met een beter welbevinden ten opzichte van contextuele elementen (zoals relaties en steun zoeken). Verder valt ook op dat de verbanden tussen bronnen en welbevinden in de VT groep meer overeenkomen met de ref1 en ref2 groepen en minder met de ref3 groep.

Tabel 3. Verbanden tussen veerkracht elementen ‘bronnen’ en ‘welbevinden’

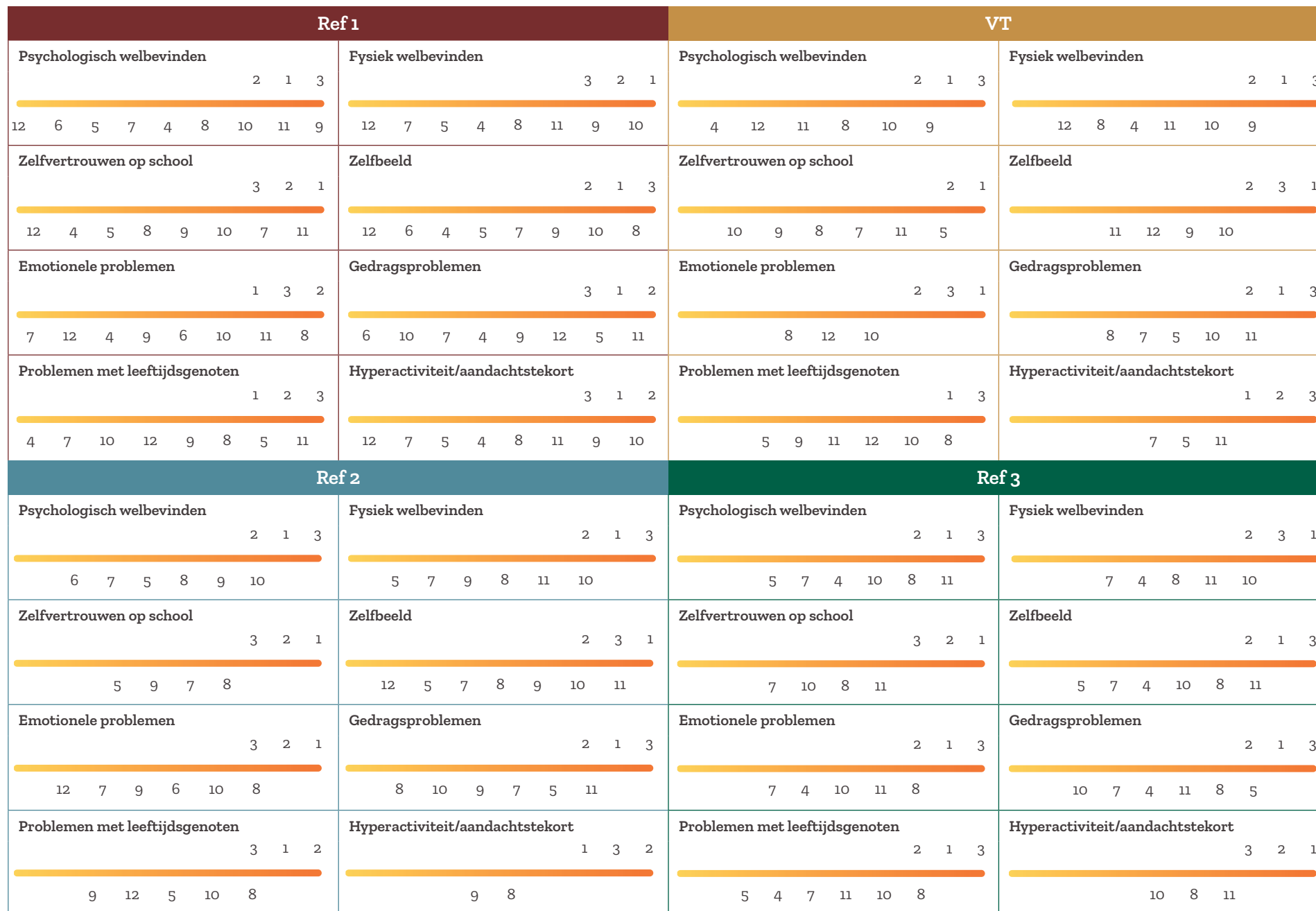
	Zelfvertrouwen op school				Zelfbeeld				Fysiek welbevinden				Psychologisch welbevinden			
	Ref1	Ref2	Ref3	VT	Ref1	Ref2	Ref3	VT	Ref1	Ref2	Ref3	VT	Ref1	Ref2	Ref3	VT
Zelfwaardering	.49	.39	.54	.37	.52	.68	.65	.63	.37	.40	.44	.34	.59	.63	.59	.53
Self-efficacy	.40	.31	.43	.28	.35	.40	.42	.21	.35	.38	.34	.24	.52	.46	.48	.35
Betekenisgeving	.31	.29	.24	.12	.46	.67	.61	.47	.34	.41	.36	.41	.66	.72	.72	.63
Vertrouwen in de ander	.16	.08	.12	.04	.21	.38	.38	.14	.32	.25	.34	.32	.31	.26	.37	.17
Prosociaal gedrag	.20	.20	.15	.37	.21	.26	.26	.01	.19	.20	.15	.13	.22	.28	.15	.09
Sociale Steun Zoeken	-.05	-.04	-.04	.10	-.15	-.12	-.05	-.13	-.05	-.07	-.01	.02	-.21	-.22	-.19	-.09
Welbevinden met leraar	.33	.25	.23	.28	.31	.29	.30	.00	.18	.23	.25	.17	.29	.26	.32	.02
Welbevinden medeleerlingen	.27	.41	.26	.25	.37	.35	.48	.13	.36	.35	.36	.25	.48	.44	.50	.37
Relatie met ouders	.30	.20	.17	.23	.34	.37	.36	.33	.40	.30	.15	.47	.56	.56	.47	.57
Relatie met vrienden	.32	.15	.24	.23	.36	.43	.43	.39	.42	.49	.38	.46	.49	.57	.40	.43
Relatie met school	.48	.45	.46	.30	.38	.58	.49	.22	.38	.42	.36	.33	.53	.59	.55	.35
Veilige woonplek	-.14	-.06	-.13	.01	-.11	-.18	-.36	-.32	-.14	.00	-.32	-.18	-.19	-.11	-.40	-.27

Cursief bold: Significant $P < .05$

	Emotionele problemen				Problemen met leeftijdsgenoten				Gedragsproblemen				Hyperactiviteit/aandachtstekort			
	Ref1	Ref2	Ref3	VT	Ref1	Ref2	Ref3	VT	Ref1	Ref2	Ref3	VT	Ref1	Ref2	Ref3	VT
Zelfwaardering	-.54	-.59	-.55	-.46	-.19	-.41	-.38	-.20	-.30	-.25	-.39	-.29	-.30	-.38	-.45	-.24
Self-efficacy	-.56	-.59	-.50	-.40	-.25	-.48	-.34	-.15	-.35	-.22	-.29	-.26	-.35	-.43	-.45	-.31
Betekenisgeving	-.56	-.54	-.66	-.40	-.28	-.42	-.51	-.26	-.29	-.23	-.48	-.39	-.29	-.41	-.33	-.31
Vertrouwen in de ander	-.22	-.29	-.29	-.09	-.12	-.32	-.30	-.11	-.15	-.03	-.24	-.04	-.15	-.04	-.09	-.06
Prosociaal gedrag	-.06	-.09	-.10	.05	-.22	-.28	-.21	-.18	-.22	-.34	-.33	-.23	-.10	-.12	-.14	-.23
Sociale Steun Zoeken	.28	.26	.19	.02	.04	.08	.11	.11	.11	.02	.07	.08	.11	.04	.07	.07
Welbevinden met leraar	-.19	-.18	-.23	.07	-.12	-.16	-.31	-.14	-.14	-.26	-.18	-.19	-.14	-.16	-.10	-.17
Welbevinden medeleerlingen	-.36	-.43	-.51	-.18	-.20	-.60	-.66	-.48	-.08	-.16	-.30	-.17	-.08	-.30	-.23	-.10
Relatie met ouders	-.23	-.20	-.36	-.13	-.17	-.19	-.16	-.19	-.16	-.25	-.27	-.15	-.16	-.14	-.23	-.10
Relatie met vrienden	-.28	-.29	-.36	-.21	-.15	-.47	-.49	-.32	-.13	-.18	-.15	-.23	-.13	-.14	-.17	-.06
Relatie met school	-.30	-.42	-.42	-.14	-.26	-.37	-.39	-.24	-.35	-.30	-.28	-.26	-.35	-.42	-.36	-.40
Veilige woonplek	.21	.15	.38	.21	.16	.23	.46	.24	.17	.11	.21	.14	.17	.06	.09	.13

Cursief bold: Significant $P < .05$

Figuur 5. Een visualisatie van de verbanden tussen de veerkracht elementen 'bronnen' en 'welbevinden'

1. Zelfwaardering; 2. Self-efficacy; 3. Zingeving; 4. Vertrouwen in de ander; 5. Prosociaal gedrag; 6. Sociale steun zoeken; 7. Welbevinden in relatie tot leraar; 8. Welbevinden in relatie tot medeleerlingen; 9. Relatie met ouder; 10. Relatie met vrienden; 11. Relatie met school; 12. Veilige woonplek

Verband: zwak sterk

Samenhang tussen 'omgaan met vervelende gebeurtenissen' en 'welbevinden'

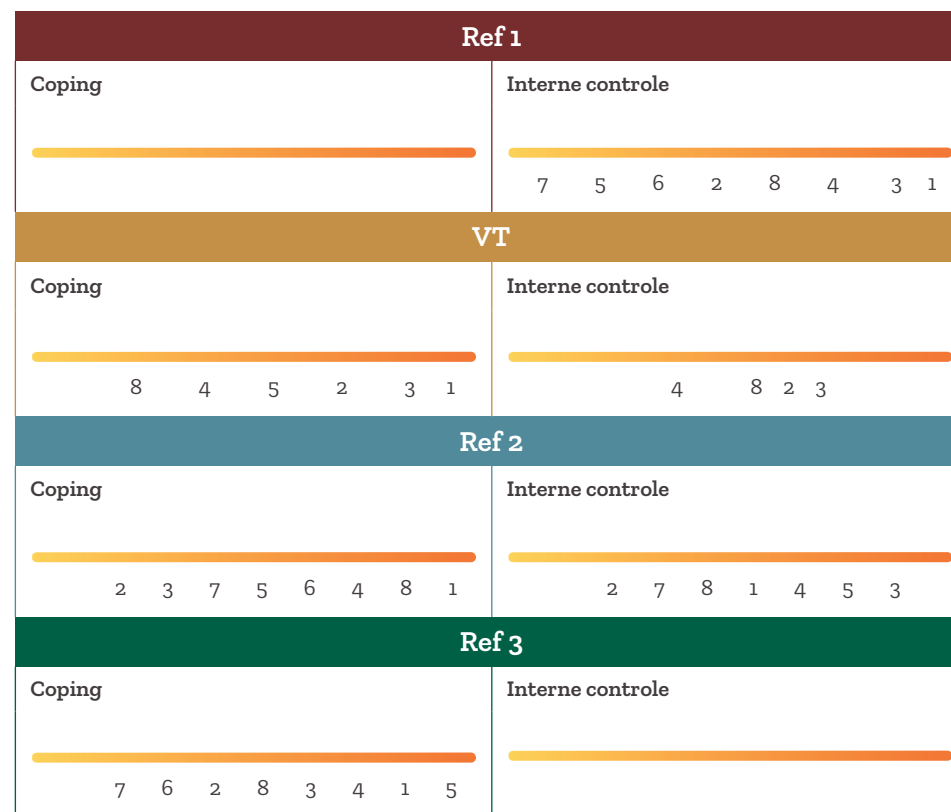
In de ref3 groep (jongeren die kindermishandeling hebben meegemaakt), hangt interne controle niet samen met de maten van welbevinden. Coping strategieën blijken niet gerelateerd te zijn met welbevinden in de ref1 groep, terwijl dat wel het geval is in de ref2 en ref3 groepen. Het is mogelijk dat het voor de ref1 groep minder nodig is om coping strategieën in te zetten, dit is immers de groep met jongeren die aan hebben gegeven geen nare gebeurtenissen en geen kindermishandeling te hebben meegemaakt. Over het algemeen lijkt het er op dat de VT groep en de ref3 groep (wel kindermishandeling) vaker op elkaar lijken als het gaat om de relatie tussen interne controle en psychosociaal functioneren (emotionele problemen, problemen met leeftijdsgenoten en gedragsproblemen). Op de andere uitkomsten van welbevinden zien we die overeenkomsten toch wat minder.

Tabel 4. Correlaties tussen veerkracht elementen 'omgaan met gebeurtenissen' en 'welbevinden'

	Zelfvertrouwen op school				Zelfbeeld				Fysiek welbevinden				Psychologisch welbevinden			
	Ref1	Ref2	Ref3	VT	Ref1	Ref2	Ref3	VT	Ref1	Ref2	Ref3	VT	Ref1	Ref2	Ref3	VT
Coping	-.39	-.24	-.43	-.33	-.27	-.24	-.19	.01	-.22	-.26	-.26	-.15	-.35	-.33	-.33	-.20
Interne controle	-.27	-.25	-.22	.12	-.26	-.17	-.30	.03	-.28	-.05	-.19	-.16	-.31	-.18	-.28	-.25
	Emotionele problemen				Problemen met leeftijdsgenoten				Gedragsproblemen				Hyperactiviteit/aandachtstekort			
	Ref1	Ref2	Ref3	VT	Ref1	Ref2	Ref3	VT	Ref1	Ref2	Ref3	VT	Ref1	Ref2	Ref3	VT
Coping	.36	.18	.39	.36	.35	.32	.39	.32	.27	.17	.30	.35	.45	.37	.42	.37
Interne controle	.32	.40	.27	.25	.32	.22	.31	.25	.29	.16	.35	.23	.47	.20	.29	.12

Cursief bold: Significant $P < .05$

Figuur 6. Een visualisatie van de verbanden tussen de veerkracht elementen 'bronnen' en 'welbevinden'

1. Psychologisch welbevinden; 2. Fysiek welbevinden; 3. Zelfvertrouwen op school; 4. Zelfbeeld; 5. Emotionele problemen; 6. Gedragsproblemen; 7. Problemen met leeftijdsgenoten; 8. Hyper-activiteit/aandachtstekort

Versand: zwak ————— sterk

Samenhang tussen 'bronnen' en 'omgaan met gebeurtenissen'

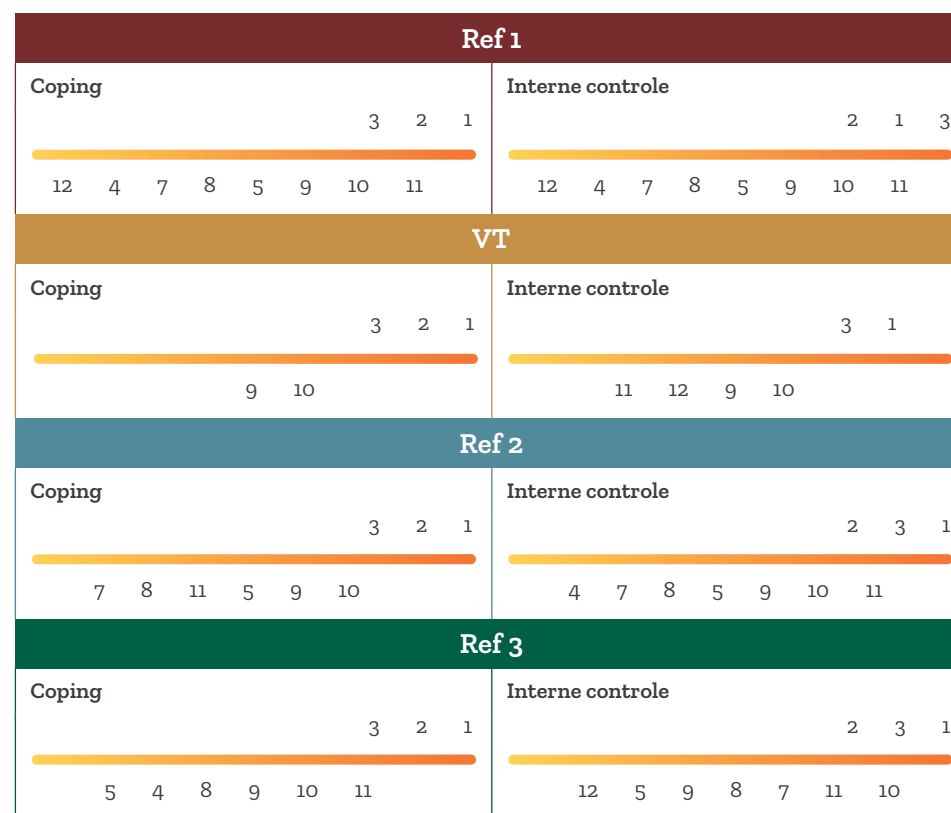
Hogere scores op alle persoonlijke én contextuele bronnen (behalve sociale steun zoeken) hangen samen met meer positieve coping strategieën en hogere interne controle in de ref1 groep. We vinden geen enkele samenhang met sociale steun zoeken in alle groepen. Hetzelfde geldt voor contextuele bronnen vertrouwen in de ander en veilige woonplek. Over het algemeen zien we het minst vaak verbanden tussen elementen van 'bronnen' en 'omgaan met gebeurtenissen' in de VT groep.

Tabel 5. Correlaties tussen veerkracht elementen 'bronnen' en 'omgaan met gebeurtenissen'

	Zelfvertrouwen op school				Zelfbeeld			
	Ref1	Ref2	Ref3	VT	Ref1	Ref2	Ref3	VT
Zelfwaardering	.49	.39	.54	.37	.52	.68	.65	.63
Self-efficacy	.40	.31	.43	.28	.35	.40	.42	.21
Betekenisgeving	.31	.29	.24	.12	.46	.67	.61	.47
Vertrouwen in de ander	.16	.08	.12	.04	.21	.38	.38	.14
Prosociaal gedrag	.20	.20	.15	.37	.21	.26	.26	.01
Sociale Steun Zoeken	-.05	-.04	-.04	.10	-.15	-.12	-.05	-.13
Welbevinden met leraar	.33	.25	.23	.28	.31	.29	.30	.00
Welbevinden medeleerlingen	.27	.41	.26	.25	.37	.35	.48	.13
Relatie met ouders	.30	.20	.17	.23	.34	.37	.36	.33
Relatie met vrienden	.32	.15	.24	.23	.36	.43	.43	.39
Relatie met school	.48	.45	.46	.30	.38	.58	.49	.22
Veilige woonplek	-.14	-.06	-.13	.01	-.11	-.18	-.36	-.32

Cursief bold: Significant $P < 0.001$

Figuur 7. Een visualisatie van de verbanden tussen de veerkracht elementen 'bronnen' en 'welbevinden'

1. Zelfwaardering; 2. Self-efficacy; 3. Zingeving; 4. Vertrouwen in de ander; 5. Prosociaal gedrag; 6. Sociale steun zoeken; 7. Welbevinden in relatie tot leraar; 8. Welbevinden in relatie tot medeleerlingen; 9. Relatie met ouder; 10. Relatie met vrienden; 11. Relatie met school; 12. Veilige woonplek.

Versand: zwak ————— sterk

4 Lange termijn verbanden Veilig Thuis groep

Waarbij de referentiegroepen mee hebben gedaan aan één meetmoment, beschikken we over gegevens van de VT groep op twee meetmomenten (hierna respectievelijk: T1 en T2). In de volgende paragrafen gaan we daarom in op lange termijn verbanden tussen de verschillende veerkracht elementen in deze groep. Ook verkennen we de rol van (verschillende soorten) geweld en traumaklachten. Op T1 hebben 147 jongeren van de VT groep de vragenlijsten ingevuld, met een gemiddelde leeftijd van 12,5 jaar (73 meisjes, 50%). Op T2 hebben 90 jongeren de vragenlijsten ingevuld, met een gemiddelde leeftijd van 13,2 jaar (46 meisjes, 52%).

4.1. Toename of afname in veerkracht elementen

We hebben de gemiddelde scores op de veerkracht elementen op het eerste en tweede meetmoment met elkaar vergeleken. Zo hebben we in kaart gebracht of er een toename of afname per element te zien was en of deze toe- of afname significant was. We vonden voor interne controle een significant verschil, wat betekent dat de toename in interne controle een jaar later groot is. Ook zagen we dat er een significante afname was in hyperactiviteit/aandachtstekort over tijd.

4.2. Stabiliteit veerkracht elementen

Voor vrijwel alle elementen van veerkracht vonden we verbanden tussen de score op T1 en T2, behalve voor veilige woonplek en positieve coping. Dit betekent dat, los van de laatst genoemde elementen, bijna alle veerkracht elementen redelijk stabiel zijn over tijd; een hogere score op het eerste meetmoment kan voorspellen dat iemand op het tweede moment ook hoger scoort.

Tabel 6. Correlatie en verschil tussen T1 en T2 van verschillende elementen van veerkracht

	Correlatie met T2	Gemiddelde T1	Gemiddelde T2	Vershil T1 en T2	N
Bronnen					
Zelfwaardering	.41	18.58	19.40	ns	80
Self-efficacy	.37	16.44	17.01	ns	80
Betekenisgeving	.63	3.63	3.71	ns	80
Vertrouwen in de ander	.39	6,56	6,24	ns	80
Prosociaal gedrag	.42	8.44	8.28	ns	81
Sociale steun zoeken	.27	11.26	11.03	ns	80
Welbevinden met leraar	.47	3.29	3.34	ns	78
Welbevinden met medeleerlingen	.46	3.27	3.29	ns	76
Relatie ouders	.26	49.94	52.51	ns	72
Relatie vrienden	.28	53.54	55.14	ns	74
Relatie school	.57	49.80	49.56	ns	79
Veilige woonplek	.22 (p = .050)	1.25	1.35	ns	79
Omggaan met gebeurtenissen					
Coping	.21 (p = .058)	2.46	2.60	ns	80
Interne controle	.35	2.84	3.00	p < .05	80
Welbevinden					
Zelfvertrouwen op school	.51	3.59	3.65	ns	78
Fysiek welbevinden	.49	1.36	1.49	ns	79
Psychologisch welbevinden	.51	1.32	1.26	ns	79
Gedragsproblemen	.55	2.56	2.22	ns	81
Emotionele problemen	.62	3.48	3.20	ns	81
Hyperactiviteit/aandachtstekort	.64	5.52	5.04	p < .05	81
Problemen met leeftijdsgenoten	.64	2.01	1.82	ns	79
Zelfbeeld	.39	3.81	3.86	ns	80

Cursief bold: Significant P<.05

4.3. Verbanden met ervaren geweld

We hebben onderzocht in hoeverre geweld samenhang met verschillende veerkracht elementen, zowel gelijktijdig (geweld op T1 en veerkracht elementen op T1) als op de langere termijn (geweld op T1 en veerkracht elementen op T2). De diverse vormen van geweld zijn onderverdeeld in psychisch geweld van ouder naar kind, fysiek geweld van ouder naar kind, psychisch geweld tussen ouders en fysiek geweld tussen ouders. De resultaten staan in onderstaande figuur (Figuur 8) visueel weergegeven.

Figuur 8. Een visualisatie van de verbanden tussen het type geweld in de VT groep en de veerkracht elementen

Type geweld	
Hoe hangen de veerkracht elementen samen voor verschillende typen ervaren geweld?	
Psychisch geweld van ouders naar kind	Fysiek geweld van ouders naar kind
Minder goede band met medeleerlingen, school én ouders	Beter vermogen door te gaan met leven na ervaren nadelige gebeurtenis
Minder vertrouwen in de ander	
Lager psychologisch en fysiek welbevinden	
Zingeving: minder goed positieve draai aan lastige gebeurtenissen kunnen geven	
Lager zelfbeeld en meer emotionele problemen	
Meer sociale steun zoeken	
Minder veilig voelen in buurt	

Bronnen

Psychisch geweld hing samen met minder betekenisgeving ($r = -.38, p < .01$), minder vertrouwen in de ander ($r = -.18, p < .05$), meer sociale steun zoeken ($r = .26, p < .01$) en een slechtere relatie met ouders ($r = -.21, p < .05$) en school ($r = -.19, p < .05$). Ook fysiek geweld hing op hetzelfde moment samen met minder betekenisgeving ($r = -.20, p < .05$) en meer sociale steun zoeken ($r = .29, p < .01$).

Dit suggereert dat jongeren die fysiek en psychisch geweld hebben meegemaakt vanuit de ouder er naar toe neigen meer sociale steun te zoeken en meer moeite hebben om betekenis te verlenen aan het leven. Daarnaast hebben jongeren die psychisch geweld hebben ervaren minder vertrouwen in anderen en een minder positieve relatie met hun ouders en met school.

Bepaalde verbanden hielden aan over de langere termijn, namelijk die voor psychisch geweld met betekenisgeving en vertrouwen in de ander. Hoe meer psychisch geweld was ervaren door de jongere op T1, des te lager jongeren scoorden op betekenisgeving ($r = -.24, p < .05$) een jaar later op T2; jongeren bleken dus meer moeite te hebben met het kunnen accepteren van wat er is gebeurd en ook moeilijker een positieve draai er aan te kunnen geven. Het negatieve verband met vertrouwen in de ander ($r = -.25, p < .05$) suggereert dat jongeren na het ervaren van psychisch geweld meer moeite hadden met het vertrouwen in de ander een jaar later.

Omgaan met gebeurtenissen

Wat betreft de verbanden tussen geweld en 'omgaan met gebeurtenissen' vonden we geen significante verbanden voor de elementen 'coping' en 'interne controle', zowel op hetzelfde moment als op de langere termijn.

Welbevinden

Psychisch geweld op het eerste meetmoment hing samen met een slechter zelfbeeld ($r = -.20, p < .05$), slechter fysiek welbevinden ($r = -.17, p < .05$) en psychologisch welbevinden ($r = -.27, p < .01$) en meer emotionele problemen ($r = .26, p < .05$) op hetzelfde moment gemeten. Jongeren die psychisch geweld hadden meegemaakt, leken dus minder positief welzijn te ervaren (fysiek en psychologisch welbevinden) en meer problemen met het zelfbeeld en op emotioneel gebied te vertonen.

Op de langere termijn zagen we dat psychisch geweld samenhang met een slechter psychologisch welbevinden van de jongere een jaar later ($r = -.22, p < .05$) en meer emotionele problemen ($r = .26, p < .05$) en meer gedragsproblemen ($r = -.33, p < .01$). Dit betekent dat jongeren op algemeen psychologisch vlak langere tijd last hadden van het psychisch geweld, gezien sommige effecten op het welbevinden van jongeren een jaar later nog steeds terug te zien waren.

Fysiek geweld hing samen met een slechter zelfbeeld ($r = -.17, p < .05$) en meer emotionele problemen ($r = .19, p < .05$) op hetzelfde moment. Op de langere termijn zagen we ook dat fysiek geweld samenhang met meer gedragsproblemen bij de jongere ($r = .24, p < .05$). Psychisch geweld tussen ouders hing samen met een slechter psychologisch welbevinden van de jongere ($r = -.21, p < .05$). Deze verbanden hielden niet aan op de langere termijn.

Geweld gestopt versus duurt voort

In navolging van bovenstaande bevinding hebben wij verdere verdieping opgezocht in het geweld dat jongeren in de VT groep hebben meegemaakt. Deze verdieping heeft zich gericht op het onderzoeken wat het stoppen of voortduren van geweld heeft betekend voor het veerkrachtig functioneren van jongeren. We hebben de VT groep onderverdeeld in groepen die wel en geen geweld meer hebben gerapporteerd bij T2. In andere woorden, in hoeverre zijn er veranderingen te zien op de veerkracht elementen als het geweld is gestopt?

Bij 16 jongeren (18%) was het geweld gestopt en bij 74 jongeren (82%) duurde het geweld een jaar later nog voort (gerapporteerd op gezinsniveau). Als we deze gegevens onderbrengen in twee groepen, dus een groep 'geweld gestopt' en een groep 'geweld duurt voort' en beide groepen vergelijken op de veerkracht elementen, zien we betekenisvolle verschillen op de persoonlijke bronnen zelfbeeld, self-efficacy en betekenisgeving gerapporteerd op T2. Jongeren waarbij het geweld een jaar later was gestopt, gaven later ook aan meer tevreden met zichzelf te zijn, beter om te kunnen gaan met stressvolle situaties en het leven meer als begrijpelijk en handelbaar te ervaren. Jongeren waarbij het geweld

later was gestopt, vertoonden eerder al (op T1) verschillen op een aantal contextuele bronnen, in vergelijking met jongeren waarbij het geweld later nog voort duurde. Deze eerste groep jongeren gaf namelijk aan een beter welbevinden in relatie tot de leerkracht te hebben en ook een positievere relatie met hun ouders en vrienden. Alleen de relatie met ouders bleef beter een jaar later, ten opzichte van jongeren waarbij het geweld voortduurde. Sterker nog, de relatie met ouders leek zelfs nog positiever te worden met de tijd (gezien de hogere gemiddelden op T2).

Echter, deze toename dient met enige voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd, aangezien het met de huidige steekproef grootte van de twee groepen niet met zekerheid vastgesteld kan worden of de toename over tijd betekenisvol (significant) is. In vervolgstudie zou het daarom interessant zijn om verdiepend te kijken of de toename/afname op een element betekenisvol was. Wat betreft het welbevinden van jongeren, is te zien dat jongeren waarbij het geweld later was gestopt, later ook een beter psychisch welzijn vertoonden en minder emotionele problemen ervaarden.

Tabel 7 Invloed van geweldsbeëindiging op veerkracht en welzijn bij jongeren

Veerkracht elementen gemeten op	Geweld gestopt (op T2)		Geweld duurt voort (op T2)		Verschil tussen groepen	
	T1	T2	T1	T2	T1	T2
Bronnen						
Zelfwaardering	20.56	22.33	18.11	18.81	ns	p < .01
Self-efficacy	17.13	19.58	16.34	16.57	ns	p < .05
Betekenisgeving	3.98	4.29	3.55	3.60	p < .05	p < .001
Vertrouwen in de ander	6.63	7.33	6.45	6.01	ns	ns
Prosociaal gedrag	8.36	8.67	8.43	8.22	ns	ns
Sociale steun zoeken	11.25	9.67	11.30	11.30	ns	ns
Welbevinden met leraar	3.63	3.65	3.22	3.29	p < .05	ns
Welbevinden met medeleerlingen	3.43	3.24	3.25	3.28	ns	ns
Relatie ouders	55.41	59.47	48.41	51.23	p < .05*	p < .05
Relatie vrienden	58.85	60.19	51.90	54.39	p < .05	ns
Relatie school	54.27	53.97	48.92	48.95	ns	ns
Veilige woonplek	1.13	1.08	1.29	1.41	ns	p < .01
Omgaan met gebeurtenissen						
Coping	2.73	2.82	2.38	2.56	p < .05	ns
Interne controle	3.06	3.25	2.82	2.96	ns	ns
Welbevinden						
Zelfvertrouwen op school	3.69		3.60		ns	
Fysiek welbevinden	1.20	1.73	1.35	1.40	ns	ns
Psychologisch welbevinden	1.78	2.45	1.16	1.06	ns	p < .01
Gedragsproblemen	2.06	2.25	2.72	2.22	ns	ns
Emotionele problemen	3.13	2.17	3.64	3.38	ns	p < .05
Hyperactiviteit/aandachtstekort	4.88	4.25	5.61	5.17	ns	ns
Problemen met leeftijdsgenoten	1.53	1.42	2.12	1.88	ns	ns
Zelfbeeld	4.19	4.33	3.68	3.74	ns	ns

* = .052

Traumaklachten

Er is in kaart gebracht of jongeren uit de VT groep die (subklinische) trauma klachten ervaren anders scoren op de verschillende veerkracht elementen dan jongeren zonder trauma klachten. Jongeren die getraumatiseerd zijn blijken te verschillen als het gaat om veerkrachtig functioneren vergeleken met jongeren die niet getraumatiseerd zijn. De resultaten staan in Figuur 9 visueel weergegeven.

Wat betreft de veerkracht elementen 'bronnen', vertonen jongeren die niet getraumatiseerd zijn een hogere zelfwaardering en meer self-efficacy. Ook scoort de groep zonder trauma hoger op betekenisgeving dan de getraumatiseerde jongeren; ze lijken beter te kunnen accepteren wat er is gebeurd en er een positieve en betekenisvolle draai aan te kunnen geven. De getraumatiseerde groep ervaart meer problemen met leeftijdsgenoten, maar zoekt wel meer naar sociale steun in de omgeving dan de jongeren die niet getraumatiseerd zijn. De relatie met ouders, vrienden en school is wel beter voor jongeren zonder traumaklachten. Er zijn geen verschillen wat betreft algemeen vertrouwen in de ander en sociaal gedrag. Als het gaat om omgaan met vervelende gebeurtenissen, blijken jongeren die niet getraumatiseerd zijn betere (gezondere) coping strategieën te gebruiken in lastige of moeilijke situaties dan jongeren die wel getraumatiseerd zijn. Er zijn geen verschillen wat betreft interne controle tussen de twee groepen. Jongeren die traumaklachten ervaren, scoren duidelijk lager op veel maten van welbevinden. Ze ervaren een lager psychologisch welzijn, een negatiever zelfbeeld, meer emotionele problemen, gedragsproblemen en hyperactiviteit/aandachtstekort.

Al met al scoren jongeren die getraumatiseerd zijn slechter op vrijwel alle elementen van veerkrachtig functioneren ten opzichte van jongeren in de VT groep die niet getraumatiseerd zijn. Deze laatste groep blijkt ook betekenisvol te verschillen van jongeren zonder traumaklachten uit de referentiegroep zonder nare gebeurtenissen. We zien namelijk dat jongeren uit de VT groep zonder traumaklachten op sommige elementen beter scoren dan de refl groep:

ze ervaren een positiever zelfbeeld, ze hebben een betere relatie met vrienden en hanteren meer positieve coping strategieën. Echter vertonen ze wel meer psychosociale problemen (gedragsproblemen, emotionele problemen, hyperactiviteit/aandachtstekort en problemen met leeftijdsgenoten) en hebben ze een slechtere relatie met school.

Figuur 9. Een visualisatie van de verbanden tussen traumaklachten in de VT groep en de veerkracht elementen.

Traumaklachten		
Hoe scoren jongeren met en zonder traumaklachten op de veerkracht elementen?*		
	Geen trauma (N = 93)	Wel trauma (N = 31)
	↑	↓
Zelfwaardering	↑	↓
Self-efficacy	↑	↓
Zingeving	↑	↓
Sociale steun zoeken	↓	↑
Welbevinden met medeleerlingen	↑	↓
Relatie met ouders	↑	↓
Relatie met vrienden	↑	↓
Relatie met school	↑	↓
Veilige woonplek	↓	↑
Coping	↑	↓
Zelfbeeld	↑	↓
Emotionele problemen	↓	↑
Gedragsproblemen	↓	↑
Hyperactiviteit/Aandachtstekort	↓	↑
Psychologisch welbevinden	↑	↓
Problemen met leeftijdsgenoten	↓	↑

↑
= hoge score

↓
= lage score

Tabel 8. Gemiddelden op veerkracht elementen uitgesplitst naar groepen van jongeren die wel en geen traumaklachten ervaren

	Geen trauma M(SD) (N = 93)	Wel trauma M(SD) (N = 31)	p-waarde (* = sign)	Significante verschillen tussen ref1 en geen trauma ^a
Bronnen				
Zelfwaardering	20.10 (3.92)	18.22 (4.48)	p < .05	p < .05
Self-efficacy	17.50 (3.86)	15.72 (3.32)	p < .01	ns
Betekenisgeving	3.93 (0.53)	3.44 (0.63)	p < .001	ns
Vertrouwen in de ander	6.75 (2.30)	6.19 (1.96)	ns	ns
Prosociaal gedrag	8.48 (1.59)	8.39 (1.63)	ns	ns
Sociale steun zoeken	10.54 (5.05)	12.90 (5.13)	p < .05	p < .01
Welbevinden met leraar	3.70 (0.80)	3.56 (0.83)	ns	ns
Welbevinden met medeleerlingen	4.06 (0.65)	3.47 (0.88)	p < .001	ns
Relatie ouders	53.80 (13.61)	44.46 (7.04)	p < .005	ns
Relatie vrienden	57.20 (11.58)	49.12 (12.14)	p < .005	p < .001
Relatie school	51.01 (10.85)	45.35 (10.06)	p < .05	p < .01
Veilige woonplek	1.14 (.35)	1.68 (.67)	p < .001	ns
Omgaan met gebeurtenissen				
Coping	2.55 (0.63)	2.23 (0.60)	p < .05	p < .001
Interne controle	2.93 (0.67)	2.74 (0.58)	ns	ns
Welbevinden				
Zelfvertrouwen op school	3.61(0.72)	3.53 (0.71)	ns	ns
Fysiek welbevinden	1.51 (1.85)	1.46 (1.74)	ns	ns
Psychologisch welbevinden	1.71 (1.30)	1.00 (1.19)	p < .01	ns
Gedragsproblemen	1.42 (1.20)	3.17 (1.78)	p < .001	p < .001
Emotionele problemen	2.38 (1.96)	4.17 (2.01)	p < .001	p < .01
Hyperactiviteit/aandachtstekort	4.62 (2.20)	5.88 (2.37)	p < .01	p < .001
Problemen met leeftijdsgenoten	1.74 (1.43)	3.19 (2.07)	p < .001	p < .05
Zelfbeeld	4.13 (0.99)	3.52 (1.15)	p < .01	ns

^a Zie voor gemiddelden van de ref1 groep per veerkracht element Tabel 2.

5 Conclusie en aanbevelingen

In deze verkennende studie is het veerkrachtig functioneren onderzocht bij jongeren die gemeld staan bij Veilig Thuis vanwege ervaringen met kindermishandeling. We onderzochten dit in vergelijking met drie referentiegroepen. De referentiegroepen bestonden uit jongeren die niet gemeld zijn bij Veilig Thuis met verschillende kenmerken:

1. Zonder nare gebeurtenissen of kindermishandeling.
2. Met nare ervaringen maar zonder kindermishandeling.
3. Kindermishandeling en eventueel ook andere nare ervaringen.

Het veerkrachtig functioneren is in kaart gebracht door het samenspel van verschillende veerkracht elementen te onderzoeken. Deze elementen richtten zich op persoonlijke en contextuele hulpbronnen die jongeren hebben, hoe jongeren omgaan met vervelende gebeurtenissen en het welbevinden van jongeren. Daarnaast werd de rol van de aard en ernst van kindermishandeling en traumaklachten in relatie tot veerkrachtig functioneren onderzocht in de groep jongeren die gemeld staan bij Veilig Thuis.

Op basis van de bevindingen uit deze verkennende studie is een nieuwe vragenlijst ontwikkeld, die uitgezet zal worden onder een nieuwe groep jongeren met ervaringen van kindermishandeling en een referentiegroep. Ook zullen er verdiepende interviews met jongeren gehouden worden als aanvullende exploratie.

5.1. Eerste bevindingen

Het jongerenpanel bestaat voor een groter deel uit jongeren die geen vervelende ervaringen hebben meegemaakt. Toch bestaat het ook uit een redelijke grote groep die te maken heeft (gehad) met kindermishandeling (23%) of met nare gebeurtenissen (maar geen kindermishandeling; 25%). Over het algemeen laten de analyses zien dat deze groepen verschillen in veerkrachtig functioneren, met verschillende nuances als we de verdieping opzoeken (hier gaan we in de komende paragrafen op in). Deze bevindingen benadrukken dat het belangrijk is om onderscheid te maken tussen nare ervaringen en kindermishandeling bij jongeren. De verschillende nuances in veerkrachtig functioneren indiceren dat het veerkrachtig functioneren uit verschillende dimensies bestaat en vanuit verschillende hoeken benaderd moet worden. Hieronder zoomen we stap voor stap in op de verschillende elementen van veerkrachtig functioneren en de samenhang ertussen, waarbij we de belangrijkste bevindingen toelichten. Bevindingen en beantwoording van de onderzoeksvragen

5.1.1. Bevindingen en beantwoording van de onderzoeksvragen

Zijn er verschillen in (de elementen van) veerkrachtig functioneren tussen jongeren die gemeld zijn bij Veilig Thuis vanwege kindermishandeling en jongeren in de drie referentiegroepen?

Puur op basis van gemiddelde scores op de elementen zien we verschillen in het veerkrachtig functioneren tussen de groepen. Jongeren gemeld bij Veilig Thuis vertonen, samen met de referentiegroep die geen nare gebeurtenissen heeft meegemaakt, hogere scores op persoonlijke bronnen zoals zelfwaardering, self-efficacy, en betekenisgeving in vergelijking met jongeren uit de andere twee referentiegroepen, die wel nare gebeurtenissen of kindermishandeling hebben meegemaakt.

Echter, de Veilig Thuis groep vertoont lagere scores op contextuele bronnen, zoals sociale steun uit de omgeving, in vergelijking met de referentiegroep zonder nare gebeurtenissen. De jongeren uit de referentiegroep die kindermishandeling meemaken scoren consistent laag op coping en interne controle, terwijl de jongeren die alleen nare gebeurtenissen meemaken iets beter omgaan met vervelende gebeurtenissen. De jongeren zonder nare gebeurtenissen en jongeren gemeld bij Veilig Thuis tonen afwisselend de hoogste scores op deze elementen. Verder scoren jongeren zonder nare gebeurtenissen het beste op welbevinden, terwijl jongeren die alleen nare gebeurtenissen meemaakten weliswaar minder psychosociale problemen hebben maar lager scoren op positieve maten van welbevinden. Jongeren die kindermishandeling meemaken, zowel die van de referentiegroep als de Veilig Thuis groep, hebben het meeste last van psychosociale problemen, maar verschillen in de mate waarin ze positieve welbevindensmaten vertonen. Binnen groepen met vergelijkbare traumatische ervaringen bestaat er dus aanzienlijke variatie in welbevinden.

Voor alle jongeren bleken met name persoonlijke bronnen van groot belang in relatie tot andere veerkracht elementen. Toch zien we nuances als we meer inzoomen op de groepen afzonderlijk van elkaar. Zo bleken bij jongeren zonder nare gebeurtenissen zelfwaardering, self-efficacy en betekenisgeving nauw verbonden te zijn met het welbevinden van jongeren. Deze elementen droegen bij aan een positief zelfbeeld, meer zelfvertrouwen op school en een beter fysiek en psychologisch welbevinden. Ondanks dat we vergelijkbare verbanden zagen bij jongeren die wel nare gebeurtenissen meemaakten, was de consistentie iets minder. Echter, in deze groep kwamen interne controle en coping strategieën sterker naar voren als bepalende factoren voor het welbevinden. Voor de jongeren in de referentiegroep die kindermishandeling meemaakten bleken de persoonlijke bronnen zelfwaardering, self-efficacy en betekenisgeving ook van belang voor het welbevinden, maar deze verbanden waren minder sterk. Interne controle en coping strategieën waren minder consistent verbonden met het welbevinden, vooral als het gaat om emotionele problemen en problemen met leeftijdsgenoten.

Jongeren gemeld bij Veilig Thuis waren dezelfde persoonlijke bronnen positief geassocieerd met het welbevinden, maar interne controle en coping strategieën speelden een prominentere rol dan in de referentiegroep die kindermishandeling meemaakte. Over het algemeen gold: hoe hoger de score op een persoonlijke of contextuele bron, des te beter het welbevinden van de persoon. We zagen zowel overlap als verschillen tussen de groepen. Bijvoorbeeld, in de referentiegroepen waar geen meldingen waren van kindermishandeling en waar het welbevinden over het algemeen hoger was, waren de bronnen van veerkracht sterker verbonden met positieve maten van welbevinden. Echter, binnen de referentiegroep waar nare gebeurtenissen een rol speelden, was de samenhang iets minder consistent. Bij jongeren die kindermishandeling meemaakten (zowel de referentiegroep als VT groep), zagen we dat ondanks de aanwezigheid van belangrijke persoonlijke bronnen, de relatie met welbevinden minder eenduidig was. Interne controle en coping strategieën speelden een meer uitgesproken rol in deze groepen voor verschillende aspecten van welbevinden.

Is er een relatie tussen de aard en ernst van kindermishandeling en onderliggende mechanismen van veerkrachtig functioneren?

De bevindingen suggereren een aanhoudende impact van geweld, met name als het gaat om psychisch geweld, maar ook fysiek geweld. Psychisch en fysiek geweld, zowel op hetzelfde moment als op de langere termijn, hingen in de VT groep samen met slechter veerkrachtig functioneren. Jongeren die psychisch geweld hadden meegemaakt van hun ouders vertoonden minder betekenisgeving van het leven en minder vertrouwen in anderen. Deze jongeren hadden ook een slechter psychologisch welbevinden. De manier waarop de jongeren omgaan met vervelende gebeurtenissen, in de zin van (positieve) coping strategieën die gehanteerd worden of de mate van interne controle, hing niet samen met een specifiek soort geweld.

Wel werd het welbevinden van jongeren negatief beïnvloed door psychisch en fysiek geweld, met als gevolg emotionele- en gedragsproblemen en langdurige effecten op psychologisch. Jongeren die getuige waren van psychisch geweld tussen hun ouders ervaarden een slechter psychologisch welbevinden, maar deze effecten hielden niet aan op de langere termijn.

Het stoppen van geweld in gezinnen resulteerde in positieve veranderingen voor jongeren. Als het geweld stopte, waren jongeren later meer tevreden over henzelf, konden zij beter omgaan met stressvolle situaties, ervaarden ze het leven meer als begrijpelijk en handelbaar en gaven ze ook aan een beter psychisch welzijn en minder emotionele problemen te ervaren. De gezinnen waarin het geweld met de tijd was gestopt, lieten an sich al positievere relaties met leerkrachten, en ouders en vrienden zien in vergelijking met jongeren waarbij het geweld aanhield. De positievere kwaliteit van de relatie met ouders hield aan over de tijd en leek zelfs (voorzichtig geïnterpreteerd) te verbeteren als het geweld was gestopt.

Zijn er verschillen in de (elementen van) veerkrachtig functioneren tussen jongeren met een trauma in vergelijking met jongeren zonder trauma binnen de groep jongeren gemeld bij VT?

Jongeren zonder traumaklachten vertoonden over het algemeen meer psychologische veerkracht (als in hogere zelfwaardering en self-efficacy) en betekenisgeving.

5.2. Voorlopige conclusies en verdiepende vragen voor de vervolgstudie

Op basis van deze verkennende studies kunnen we een aantal voorlopige conclusies trekken over de verschillen tussen de groepen wat betreft de elementen van veerkrachtig functioneren en welke factoren belangrijk zijn om mee te nemen in vervolgonderzoek naar veerkrachtig functioneren. De resultaten roepen ook een aantal vragen op. Deze vragen bespreken we hieronder en zullen we meenemen in het vervolgonderzoek. We hebben gewerkt met een model van veerkrachtig functioneren bestaande uit (persoonlijke en contextuele) bronnen, elementen die in kaart brengen hoe jongeren omgaan met vervelende gebeurtenissen (zoals coping) en het welbevinden van jongeren. Over het algemeen illustreren de bevindingen dat het onderliggende mechanisme van veerkrachtig functioneren bij jongeren complex is en dat er belangrijke nuances bestaan op basis van ervaringen van jongeren (nare ervaringen, kindermishandeling, gemeld staan bij Veilig Thuis).

Ook veel jongeren in de referentiegroep hebben kindermishandeling meegemaakt
Belangrijke eerste conclusie in het onderzoek is dat ook in het jongerenpanel bijna een kwart van de jongeren te maken heeft (gehad) met kindermishandeling (23%). Daarnaast heeft een kwart van de jongeren te maken gehad met andere nare gebeurtenissen (25%). De eerste analyses maken duidelijk dat we deze groepen jongeren in het jongerenpanel niet zomaar samen kunnen pakken. We zien namelijk dat nare gebeurtenissen en het meemaken van kindermishandeling gerelateerd zijn aan lagere scores op de elementen van veerkrachtig functioneren. In het huidige onderzoek hebben we daarom een onderscheid gemaakt tussen drie groepen van jongeren in het jongerenpanel. Dit maakt de analyse ook extra complex, omdat we vier groepen vergelijken in plaats van twee.

Voor het toekomstige onderzoek willen we weten welke rol het meemaken van kindermishandeling heeft bij de elementen van veerkrachtig functioneren en of deze elementen een verklarende dan wel beschermende factor zijn voor het welzijn van jongeren. De resultaten van de pilotstudie laten zien dat we in het jongerenpanel goed moeten uitvragen welke jongeren te maken hebben (gehad) met kindermishandeling zodat deze jongeren toegevoegd kunnen worden aan de groep jongeren die in de hulpverlening is gekomen vanwege kindermishandeling.

Wat een mogelijke verrijking is van de data omdat de jongeren van het jongerenpanel die te maken krijgen met kindermishandeling mogelijk nog niet zichtbaar zijn voor hulpverleners. Daarnaast is het van belang dat we ook in het jongerenpanel vragen naar de nare gebeurtenissen die jongeren meemaken. Deze groep moeten we nader onderzoeken, omdat er een duidelijke relatie is tussen het meemaken van nare gebeurtenissen en een lagere score op de elementen van veerkrachtig functioneren.

Coping

De variaties in de verbanden tussen coping strategieën en andere veerkracht elementen onderstrepen dat veerkrachtig functioneren niet alleen afhangt van persoonlijke en contextuele bronnen, maar ook van de manier waarop jongeren met vervelende situaties omgaan. Coping was niet gerelateerd met het welbevinden bij jongeren die geen vervelende gebeurtenissen hadden meegemaakt, maar wel bij jongeren die nare gebeurtenissen en/of kindermishandeling hadden meegemaakt (al dan niet gemeld bij Veilig Thuis). Wellicht dat we meer inzicht kunnen krijgen in de nuances in het verband met coping in de verschillende groepen, als we coping iets meer uitdiepen in vervolg onderzoek. Zijn er mogelijk bepaalde coping strategieën die wel worden gehanteerd door jongeren die geen vervelende gebeurtenissen hebben meegemaakt? En zijn er meer en minder effectieve strategieën voor jongeren die nare gebeurtenissen en/of kindermishandeling hebben meegemaakt (al dan niet gemeld bij Veilig Thuis)?

Deze vragen zouden kunnen helpen bij het verkrijgen van inzicht in de concrete coping strategieën die jongeren met verschillende ervaringen toepassen en hoe deze strategieën van invloed zijn op hun welbevinden. Het zou ook kunnen bijdragen aan meer specifieke aanbevelingen voor gerichte interventies en ondersteuning voor jongeren met specifieke ervaringen, waaronder het aanleren van effectievere coping strategieën en het bevorderen van veerkrachtig functioneren.

Steun

Het opvallende verschil in contextuele bronnen, met lagere sociale steun in de VT-groep, benadrukt de complexiteit van veerkrachtig functioneren, waarbij de sociale omgeving ook een belangrijke rol speelt. Een gegeven in lijn met ontwikkelingstheorieën, zoals het Bio-Ecologisch Model (Bronfenbrenner, 2005) die veronderstelt dat de ontwikkeling van jongeren niet beperkt is tot alleen individuele kenmerken (zoals zelfwaardering en self-efficacy), maar ook de invloed van de sociale omgeving omvat. Specifiek als het gaat om veerkrachtig functioneren, wordt steun vanuit de omgeving als een belangrijke factor gezien in het Resilience Portfolio Model (Grych et al., 2015). Steun vanuit de omgeving fungeert als een beschermende factor, een buffer, tegen de negatieve gevolgen van stressvolle gebeurtenissen (Grych et al., 2015). Het draagt bij aan het veerkrachtig functioneren omdat het positief doorwerkt op het vermogen om om te gaan met vervelende gebeurtenissen (zoals coping) en het welbevinden bevordert. In tegenstelling tot dit gegeven bleek steun voor geen enkele groep jongeren samen te hangen met hoe zij omgaan met vervelende gebeurtenissen en bijna niet met het welbevinden van jongeren.

In eerdere studies, waarin het Resilience Portfolio Model is onderzocht met betrekking tot de ondersteuning vanuit de omgeving, is dit veerkracht element op een meer gedetailleerd niveau bevraagd dan in ons instrument. Zo is er bijvoorbeeld gevraagd naar de mate van steun vanuit de omgeving (Hamby et al., 2018) en is er meer ingegaan op specifieke personen, zoals ouders of de buurt (Roberts et al., 2015). Om de rol van steun in veerkrachtig functioneren

beter te kunnen begrijpen, zou vervolgonderzoek zich kunnen richten op een diepere analyse van sociale steun. Meer verkenning van wie (familie, vrienden, burenen?) en de mate waarin een jongere steun van deze personen ontvangt, kan inzicht verschaffen in welke vormen van steun het meest waardevol zijn voor jongeren met verschillende ervaringen.

Soort kindermishandeling en trauma belangrijke verklarende factor

Als we de Veilig Thuis groep vergelijken met de drie referentiegroepen op elementniveau zien we een zeer gedifferentieerd beeld. Op bepaalde elementen van veerkrachtig functioneren zijn jongeren gemeld bij Veilig Thuis vergelijkbaar met de referentiegroep die ook kindermishandeling heeft meegemaakt, terwijl ze op andere elementen vergelijkbaar zijn met jongeren die geen nare gebeurtenissen hebben meegemaakt. Dit laat zien dat jongeren die te maken hebben met kindermishandeling niet weerloos zijn, ze bezitten verschillende elementen (portfolio) die bijdragen aan veerkracht functioneren.

Kijken we specifiek naar de jongeren gemeld bij Veilig Thuis, dan zien we grote verschillen binnen de groep. De analyses laten zien dat twee factoren hierin een verklarende rol kunnen spelen, namelijk het soort geweld en traumaklachten. Het blijkt dat vooral directe kindermishandeling is gerelateerd aan een minder gevuld portfolio, waarbij psychische mishandeling door ouders de meeste impact lijkt te hebben en daarna fysieke kindermishandeling. Deze bevindingen met geweld benadrukken ook de noodzaak van gerichte interventies en ondersteuning voor jongeren die te maken hebben gehad met (met name) psychisch geweld, om zowel korte als lange termijn negatieve gevolgen voor het veerkrachtig functioneren van jongeren te verminderen.

Verder zien we dat jongeren die getraumatiseerd zijn slecht scoren op vrijwel alle elementen van veerkrachtig functioneren. Vergelijken we de jongeren die geen traumaklachten hebben met de referentiegroep zonder nare gebeurtenissen, zien we dat jongeren zonder traumaklachten op sommige elementen zelfs beter scoren. Maar hoe zit dit precies? Hebben jongeren met minder

elementen om veerkrachtig te kunnen functioneren meer kans om getraumatiseerd te raken? Of zorgen traumaklachten ervoor dat jongeren minder scoren op elementen van veerkrachtig functioneren? Ook de jongeren die niet getraumatiseerd zijn willen we beter onderzoeken; hoe ziet deze groep er precies uit en hoe het komt dat zij misschien zelfs beter gaan functioneren?

Welbevinden als herstel na tegenspoed

De bevindingen laten zien dat de groepen allen verschillend scoren op de 'positieve' maten van welbevinden (psychologisch welbevinden, fysiek welbevinden, zelfbeeld) en 'negatieve' maten van welbevinden (psychosociale problemen als in gedragsproblemen en emotionele problemen bijvoorbeeld). Verder is ook te zien dat de positieve én negatieve maten van welbevinden beiden samenhangen met bronnen en omgaan met gebeurtenissen in alle groepen. Dit betekent dat het belangrijk is om welbevinden van jongeren in de context van veerkrachtig functioneren in kaart te brengen door beide aspecten van welbevinden, en niet alleen middels afwezigheid van problematisch functioneren.

Deze conclusie ondersteunt enerzijds het Resilience Portfolio Model waarin op positieve psychologische basis wordt aangekaart dat het belangrijk is om ook positieve uitkomstmaten van welbevinden toe te voegen (Grych et al., 2015). Welbevinden bestaat immers niet alleen uit de afwezigheid van negatieve uitkomstmaten, maar ook uit de aanwezigheid van positieve uitkomstmaten (Keyes et al., 2007). Ook ondersteunen de bevindingen geluiden in de literatuur dat veerkrachtig functioneren in kaart gebracht moet worden als een proces van aanpassing, waarbij iemand in staat is om na tegenspoed te herstellen in de zin van hoger te scoren op positieve uitkomstmaten (Masten, 2014). Al met al betekent het dat de positieve en negatieve maten van welbevinden in deze studie goede constructen zijn om het veerkrachtig functioneren te meten en daarom zullen wij ze in het vervolgonderzoek weer includeren.

Hulpbronnen en de relatie met het beter kunnen omgaan met stressvolle gebeurtenissen

Een verwachting in het onderzoek is dat als jongeren meer beschikken over individuele en contextuele hulpbronnen zij beter in staat zijn om met nare gebeurtenissen zoals kindermishandeling om te gaan, zoals ook wordt verondersteld in de literatuur over veerkrachtig functioneren (Grych et al., 2015). In de referentiegroep zonder nare gebeurtenissen zagen we dat vrijwel alle hulpbronnen gerelateerd waren aan omgaan met gebeurtenissen; hoe hoger deze jongeren scoorden op de verschillende bronnen, zoals prosociaal gedrag en welbevinden met leraren en medeleerlingen, hoe beter jongeren omging met stressvolle gebeurtenissen. In de Veilig Thuis groep zagen we dat minder hulpbronnen gerelateerd waren aan omgaan met gebeurtenissen. Onderzoek van Lünemann (2023) laat zien dat jongeren die kindermishandeling hebben meegemaakt vaak aangeven dat ze bepaalde vaardigheden niet hebben geleerd vanuit huis.

Mogelijk hebben jongeren die kindermishandeling meemaken wel verschillende hulpbronnen in hun portfolio, maar gaan ze daardoor niet anders om met stressvolle gebeurtenissen. Dit is een belangrijke vraag voor de vervolgstudie. Hiervoor zullen we in de vragenlijst meer aandacht besteden aan de verschillende appraisals die jongeren kunnen inzetten. Daarnaast gaan we coping strategieën intensiever meten via een dagboekstudie. Ook zullen we deze vraag meer kwalitatief verdiepen.

Kindermishandeling en niet gemeld staan bij Veilig Thuis

De verwachting was dat de jongeren die te maken hebben met kindermishandeling minder veerkrachtig functioneren. In het onderzoek is apart gekeken naar de groep jongeren gemeld bij Veilig Thuis en de jongeren van het panel die kindermishandeling meegemaakt hebben. Jongeren uit deze twee groepen verschilden vaak van elkaar, ondanks hun gedeelde ervaringen van kindermishandeling. De groep die niet gemeld stond bij Veilig Thuis scoorde slechter op coping en interne controle en vrijwel alle aspecten van welbevinden. De Veilig

Thuis groep scoorde eigenlijk alleen slechter op psychosociale problemen, terwijl deze jongeren op de andere aspecten vergelijkbaar scoren met jongeren die geen nare gebeurtenissen hadden meegemaakt. Dit suggereert dat jongeren die niet gemeld staan bij Veilig Thuis meer moeite hebben met het effectief omgaan met stressvolle situaties, het behouden van controle over hun leven en een slechter welzijn ervaren. Dit roept de vraag op welke specifieke factoren of ervaringen deze verschillen kunnen verklaren.

Een eerste mogelijke verklaring is dat vooral jongeren die externaliserende problemen lieten zien hulp kregen (Steketee e.a., 2020; 2023). Externaliserende problemen (gedragsproblemen en hyperactiviteit/aandachtstekort) vallen sneller op omdat ze meer "zichtbaar" zijn en meer conflicten met de omgeving met zich meebrengen, in vergelijking met internaliserende problemen zoals angst of neerslachtigheid (Mash & Wolfe, 2016). In deze verkennende studie zagen we dat de Veilig Thuis groep vooral hoger scoorde op externaliserende problemen in vergelijking met de referentiegroep die ook kindermishandeling had meegemaakt, terwijl dit niet zo was op de andere aspecten van welbevinden. Mogelijk leidt externaliserend probleemgedrag van jongeren eerder tot melding bij Veilig Thuis en/of ontvangen deze jongeren meer hulp voor deze type problemen, omdat het meer zichtbaar is.

Een andere verklaring is dat de jongeren van de referentiegroep die kindermishandeling meemaken ook last hebben van traumaklachten, terwijl ze daar geen hulp voor krijgen. Daarnaast weten we niet hoe lang geleden de kindermishandeling is, hoe ernstig, en of de jongeren nu nog steeds te maken hebben met geweld of niet. In de vervolgstudie zullen we opnieuw een referentiegroep met ervaringen van kindermishandeling benaderen en daarin een aantal aspecten meenemen, zoals: traumaklachten, de mate en soort geweld en of er hulp of ondersteuning is geweest (bv. gemeld bij Veilig Thuis).

5.3. Toetsing portfoliomodel en aanpassingen in de vragenlijst

Portfolio Model is werkbaar

Deze verkennende studie geeft aanwijzingen dat het Portfolio Model geschikt is als basis voor de analyses van de vervolgstudie, omdat de richting van de onderlinge verbanden tussen de elementen van veerkrachtig functioneren overeenkomen met die in het Portfolio Model (Grych et al., 2015). Over het algemeen hingen hulpbronnen positief samen met hoe mensen omgaan met situaties en hun welbevinden. Ook zagen we een positieve samenhang tussen het beter omgaan met vervelende gebeurtenissen en het welbevinden van jongeren. Een aantal aanpassingen in de vragenlijst zijn nodig. Toen we op vraagniveau een statistische toets uitvoerden met de vraag of de veerkracht elementen precies volgens de domeinen in het Portfolio Model waren in te delen, werd duidelijk dat niet alle vragen passend waren bij het model. Sommige vragen uit de vragenlijsten bleken beter te passen onder andere domeinen van het model. Daarom hebben we bij het vernieuwen van de vragenlijst nogmaals goed naar de operationalisatie van de domeinen in het Portfolio Model gekeken.

Aanpassingen in de vragenlijst

Belangrijk doel van deze verkennende studie was het testen van de vragenlijst die was ontwikkeld om veerkrachtig functioneren van jongeren te meten. Deze verkennende studie geeft aanwijzingen voor het aanpassen van de meetinstrumenten voor de vervolgstudie. Zo hingen vooral voor de Veilig Thuis groep de hulpbronnen meestal niet samen met het omgaan met stressvolle gebeurtenissen. Daarom hebben we gekeken naar alternatieve manieren om hulpbronnen in kaart kunnen brengen. Bijvoorbeeld, op basis van de recente literatuur die onder andere self-efficacy onderzoekt, zijn we uitgekomen op een valide vragenlijst die self-efficacy mogelijk nog beter in kaart brengt. Een ander punt dat we hebben bekeken is hoe we nog beter elementen over omgaan met stressvolle gebeurtenissen kunnen meten. Op basis van de literatuur en in gesprek met experts op het gebied van veerkracht is besloten om coping in de vragenlijst te vervangen door appraisals, waarmee we de emotionele reactie op de gebeurtenis meten.

Coping gaan we nog wel meten, maar op een andere manier vanwege het dynamische karakter van de manier waarop jongeren omgaan met gebeurtenissen (Litt et al., 2011), zoals kindermishandeling. Dit betekent dat het belangrijk is om op meerdere momenten een vragenlijst over coping te laten invullen. Dit kan middels Experience Sampling Methode (ESM), ofwel een dagboekmethode. Hiermee is het mogelijk om te onderzoeken wanneer nare situaties gebeuren, wat de mogelijke oorzaak is, wat jongeren doen om het op te lossen en hoe effectief dat is volgens hen. Hierdoor wordt inzichtelijk welke ondersteuningsbehoefte er is en welke rol de hulpverlening daarin vervult of kan vervullen. Hierbij willen we vooral onderzoeken waar er een omslagpunt zit in het zoeken van hulp of het willen veranderen van de situatie.

De belangrijkste aanpassingen worden hieronder opgenoemd. Zie Figuur 10 voor de constructen die we in de volgende vragenlijsten meten. Deze indeling is gebaseerd op het Portfolio Model

- Bij de individuele kenmerken voegen we emotieregulatie toe. Daarnaast blijven we self-efficacy en zelfwaardering meten, maar met vragenlijsten die dit nog beter in kaart kunnen brengen.
- Omgevingsfactoren gaan we uitgebreider uitvragen, want de vraag die we hadden opgenomen bleek niet goed te passen.
- Ondersteunende relaties passen we deels aan. We blijven vragen naar de relatie met ouders, vrienden en school. Het zoeken van sociale steun paste niet goed en heeft meer verdieping nodig. Daarom vervangen we deze voor een vragenlijst die de mate van steun vraagt vanuit verschillende steunfiguren.
- Coping en interne controle blijken belangrijke constructen, maar de vragenlijst bleek niet voldoende verdiepingsslag te maken. Daarom gaan we in de vragenlijst appraisal meten en gaan we verschillende coping strategieën meten via een dagboekstudie om het dynamische karakter van dit construct recht aan te doen.
- Welbevinden breiden we iets uit door ook te vragen naar traumaklachten en leefstijl.

Figuur 10. Uiteindelijke constructen in de nieuwe vragenlijst

Individuele kenmerken en externe bronnen waar jongeren steun uit kunnen putten	Omgaan met gebeurtenissen	Welbevinden
Individuele kenmerken <ul style="list-style-type: none"> Regulatory Strengths <ul style="list-style-type: none"> • Emotieregulatie • Self-efficacy • Zelfwaardering Interpersonal strength <ul style="list-style-type: none"> • Prosociaal gedrag Meaning making <ul style="list-style-type: none"> • Zingeving 	Appraisals <ul style="list-style-type: none"> • Self-blame • Acceptance • Rumination • Positive refocusing • Refocus on planning • Positive reappraisal • Putting into perspective • Catastrophizing 	Psychosociaal welzijn <ul style="list-style-type: none"> • Emotionele problemen • Gedragsproblemen • Problemen met leeftijdsgenoten • Hyperactiviteit/-aandachtstekort Traumaklachten Psychisch welbevinden Fysiek welbevinden Leefstijl
Bronnen <ul style="list-style-type: none"> Environmental factors <ul style="list-style-type: none"> • Binding met de buurt & informele controle • Sport en ontspanning Supportive relationships <ul style="list-style-type: none"> • Relatie met ouders, vrienden, school • Steunfiguren en mate van steun 		

Literatuur

Affifi, T.O., & MacMillan, H.L. (2011). Resilience following child maltreatment: A review of protective factors. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 56(5), 266-272. <https://doi.org/10.1177/070674371105600505>

Antonovsky, A. (1979). *Health, stress and coping*. San Francisco: Jossey-Bass.

Briere, J. (1996). *Trauma Symptom Checklist for Children (TSCC): Professional manual*. Psychological Assessment Resources.

Bronfenbrenner, U. (2005). *Making human beings human: Bioecological perspectives on human development*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Cheung, K., Taillieu, T., Turner, S., Fortier, J., Sareen, J., MacMillan, H. L., Boyle, H. & Affifi, T. O. (2018). Individual-level factors related to better mental health outcomes following child maltreatment among adolescents. *Child Abuse & Neglect*, 79, 192-202.

Cummings, E.M., & Davies, P.T. (2010). *Marital conflict and children: An emotional security perspective*. Guilford Press.

Davies, P.T., Martin, M.J., Sturge-Apple, M.L., Ripple, M.T. & Cicchetti, D. (2016). The distinctive sequelae of children's coping with interparental conflict: testing the reformulated Emotional Security Theory. *Developmental Psychology*, 52(10), 1646-1665.

Folkman, S., Lazarus, R.S., Dunkel-Schetter, C., DeLongis, A., & Gruen, R.J. (1986). Dynamics of a stressful encounter: Cognitive appraisal, coping, and encounter outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(5), 992-1003. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.50.5.992>

Goodman, R. (1997). The Strengths and Difficulties Questionnaire: A research note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38(5), 581-586. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1997.tb01545.x>

Grych, J.H., Hamby, S., & Banyard, V.L. (2015). The Resilience Portfolio Model: Understanding healthy adaptation in victims of violence. *Psychology of Violence*, 5(4), 343-354. <https://doi.org/10.1037/a0039671>

Hamby, S., Taylor, E., Smith, A., & Blount, Z. (2018). *Resilience Portfolio Questionnaire manual: Scales for youth*. Sewanee, TN: Life Paths Research Center.

Holt, S., Buckley, H., & Whelan, S. (2008). The impact of exposure to domestic violence on children and young people: A review of the literature. *Child Abuse & Neglect*, 32(8), 797-810. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2008.02.004>

Jaffee, S.R., Bowes, L., Ouellet-Morin, I., Fisher, H.L., Moffit, T.E., Merrick, M.T., & Arseneault, L. (2013). Safe, stable, nurturing relationships break the intergenerational cycle of abuse: A prospective nationally representative cohort of children in the United Kingdom. *Journal of Adolescent Health*, 53(4), S4-S10. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2013.04.007>

Jellesma, F.C., Rieffe, C., Terwogt, M.M., & Kneepkens, C.M.F. (2006). Somatic complaints and health care use in children: Mood, emotion awareness and sense of coherence. *Social Science & Medicine*, 63(10), 2640-2648. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2006.07.004>

Johnson, N.D., & Mislin, A. (2011). Trust games: A meta-analysis. *Journal of Economic Psychology*, 32(5), 865-889. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2011.05.007>

Judge, T. A. (2009). Core self-evaluations and work success. *Current directions in psychological science*, 18(1), 58-62.

Keyes, C. L. M. (2007). Promoting and protecting mental health as flourishing: A complementary strategy for improving national mental health. *American Psychologist*, 62, 95-108. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.62.2.95>

Lamers-Winkelmann, F., Slot, N.W., & Bijl, B. (2007). Scholieren over kindermishandeling: Het VU-PI research onderzoek. *Pedagogiek*, 27(3), 220-235.

Litt, M.D., Tennen, H., & Affleck, G. (2011). The dynamics of stress, coping, and health: Assessing stress and coping processes in near real time. In S. Folkman (Ed.), *The Oxford handbook of stress, health, and coping* (pp. 387-403). Oxford University Press.

Lünnemann, M.K.M. (2023). Trauma als aangrijpingspunt in het doorbreken van de cirkel van geweld. De intergenerationele overdracht van geweld in gezinnen. *Tijdschrift voor orthopedagogiek*, 1, 30-35.

Mash E.J., & Wolfe D.A. (2016). *Abnormal child psychology* (6th ed.). Wadsworth/Cengage, Belmont, CA.

Masten A. S. (2014). Global perspectives on resilience in children and youth. *Child development*, 85(1), 6–20. <https://doi.org/10.1111/cdev.12205>

McGowan, P., Sasaki, A., D'alessio, A., Dymov, S., Labonté, B., Szyf, M., Turecki, G., & Meaney, M.J. (2009). Epigenetic regulation of the glucocorticoid receptor in human brain associates with childhood abuse. *Nature neuroscience*, 12(3), 342-348.

Meijer, Y. (2018). *Kiekeboem! Hulp aan het jonge kind dat opgroeit in stress en geweld*. Amsterdam, SWP.

Midgley, C., Maehr, M.L., Hruda, L.Z., Anderman, E., Anderman, L., Freeman, K.E., Gheen, M., Kaplan, A., Kumar, R., Middleton, M.J., Nelson, J., Roeser, R., & Urdan, T. (2000). *Manual for the patterns of adaptive learning scales*. The University of Michigan. http://websites.umich.edu/~pals/PALS%202000_V13Word97.pdf

Peetsma, T.T., Wagenaar, E., & de Kat, E. (2001). School motivation, future time perspective and well-being of high school students in segregated and integrated schools in the Netherlands and the role of ethnic self-description. *Education in Europe, cultures, values, institutions in transition*, 14, 54-74.

Ravens-Sieberer, U. (2006). *The Kidscreen questionnaires: Quality of life questionnaires for children and adolescents: Handbook*. Pabst Science publishers.

Stavrova, O., Evans, A.M., & Brandt, M.J. (2021). Ecological dimensions explain the past but do not predict the future changes in trust. *American Psychologist*, 76(6), 983-996. <https://doi.org/10.1037/amp0000815>

Stavrova, O., Reitz, A.K., & Evans, A.M. (2022). Temporal dynamics of interpersonal trust during the transition to parenthood. *Journal of Research in Personality*, 97, 104188. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2022.104188>

Steketee, M., Tierolf, B., Lünnemann, K., & Lünnemann, M. (2020). *Kwestie van lange adem: Kan huiselijk geweld en kindermishandeling echt stoppen?* Verwey-Jonker Instituut. https://www.verwey-jonker.nl/wp-content/uploads/2021/02/216037_Kwestie_van_lange_adem-WEB.pdf

Steketee, M., van Loon-Dijkers, L., Lünnemann, M., Dusault, Y., & Tierolf, B. (2023). *Huiselijk geweld: een complex en hardnekkig probleem*. Verwey-Jonker Instituut. https://www.verwey-jonker.nl/wp-content/uploads/2023/09/220520_Huiselijk-geweld-een-complex-en-hardnekkig-probleem.pdf

Straus, M.A., Hamby, S.L., Finkelhor, D., Moore, D.W., & Runyan, D. (1998). Identification of child maltreatment with the Parent-Child Conflict Tactics Scales: Development and psychometric data for a national sample of American parents. *Child Abuse & Neglect*, 22(4), 249-270. [https://doi.org/10.1016/s0145-2134\(97\)00174-9](https://doi.org/10.1016/s0145-2134(97)00174-9)

The Kidscreen Group Europe. (2006). *The KIDSCREEN questionnaires: Quality of life questionnaires for children and adolescents*. Pabst Science Publishers.

Theunissen, M.H.C., de Wolff, M.S., van Grieken, A., & Mieloo, C. (2016). *Handleiding voor het gebruik van de Strengths and Difficulties Questionnaire binnen de Jeugdgezondheidszorg. Vragenlijst voor het signaleren van psychosociale problemen bij kinderen van 3-17 jaar*. TNO. https://cpregrister.nl/wordpress/wp-content/uploads/SDQ_Handleiding-SDQ.pdf

Tierolf, B., Lünnemann, K., & Steketee, M. (2014). *Doorbreken geweldspatroom vraagt gespecialiseerde hulp: Onderzoek naar effectiviteit van de aanpak huiselijk geweld in de G4*. Verwey-Jonker Instituut. <https://www.verwey-jonker.nl/publicatie/doorbreken-geweldspatroom-vraagt-gespecialiseerde-hulp/>

Van der Kolk, B. (2014). *The body keeps the score: Mind, brain and body in the healing of trauma*. Penguin, UK.

Van der Meer, C.A.I., Te Brake, H., Van der Aa, N., Dashtgard, P., Bakker, A., & Olf, M. (2018). Assessing psychological resilience: Development and psychometric properties of the English and Dutch version of the Resilience Evaluation Scale (RES). *Frontiers in Psychiatry*, 9. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2018.00169>

Vink, R., van der Pal, S., Eekhout, I., Pannebakker, F., Mulder T., & Leven, G. (2016). *Ik heb al veel meegemaakt: Ingrijpende jeugdervaringen (ACE) bij leerlingen in groep 7/8 van het regulier basisonderwijs*. Leiden: TNO.

Bijlage: Vragenlijst veerkrachtig functioneren

Domein Portfolio Model	Construct	Gevalideerde vragenlijst of eigen construct
Individuele kenmerken	Emotieregulatie (Regulatory Strengths)	Emotion Regulation Questionnaire (ERQ)
	Self-efficacy (Regulatory Strengths)	Dutch General Self-Efficacy Scale (GSES)
	Zelfwaardering (Regulatory Strengths)	Rosenberg self-esteem scale (RSE)
	Prosociaal gedrag (Interpersonal strenghts)	Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) • Subschaal: prosociaal gedrag
	Zingeving (Meaning making)	Revised sense of coherence scale (SOC-R)
Bronnen	Buurt en controle (Environmental factors)	International Self-Report Delinquency Study (ISRD) • Subschalen: Informele controle, binding in de buurt
	Sport en ontspanning (Environmental factors)	Eigen construct • Activiteiten waar ze plezier en steun halen
	Relatie met ouders, vrienden school (Supportive relationships)	Kidscreen • Subschalen: ouders, vrienden, school
	Steunfiguren (Supportive relationships)	Eigen construct • Mate van steun van familie en anderen
Omgaan met gebeurtenissen	Appraisals (Coping & appraisal)	Cognitive Emotion Regulation Questionnaire (CERQ)
Welbevinden	Psychosociaal welzijn	Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) • Subschalen: emotionele symptomen, peer problemen, gedragsproblemen, hyperactiviteit
	Trauma	Trauma Symptom Checklist for Children (TSCC) • Subschaal: posttraumatische stress
	Psychisch welbevinden	Kidscreen • Subschaal: psychische gezondheid + 1 vraag over levenstevredenheid
	Fysiek welbevinden	Kidscreen • Subschaal: fysieke gezondheid + 2 vragen over lichamelijk actief + 1 vraag over algemene fysieke gezondheid
	Leefstijl	International Self-Report Delinquency Study (ISRD) • Subschalen: roken, alcohol, drugs

COLOFON

Opdrachtgever	Augeo Foundation
Auteurs	Dr. M. K. M. Lünemann Dr. B. I. Arslan Prof. dr. M. J. Steketee
Met medewerking van	Dr. S. Andeweg
Foto omslag	Illustratie omslag gegevens dr. B. I. Arslan (zonder Adobe)
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Giessenplein 59 C 3522 KE Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>

ISBN 978-94-6409-332-2

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, November 2024.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.